

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
C-uppsats 15 hp | Ämne | HT 2014
Ämneslärarutbildningen mot gymnasiet med interkulturell profil

Kampen om klasskampen

– en undersökning av de politiska maktförhållandena
inom Grov 84:an i Västervik mellan 1925-1930.

Av: Hannes Ebegård
Handledare: Lars Ekdahl

Abstract

After being excluded from the Swedish Social Democrat party in 1917, the Revolutionary Socialists founded the Social Democrat Left Party. From this point onwards, the Social Democratic hegemony and dominant position within the Swedish workers movement and political landscape was challenged. This thesis aims to investigate the power struggles between these two parties, the Revolutionary Socialists and the Social Democrats, and their desire to influence control of the unions. Taking cues from earlier research calling for a more localized look at this struggle, this thesis turns to a case study of union matters of the the Factory Workers Union Local 84, at Västerviks Tändsticksfabrik, a match manufacturer and largest employer in the Swedish coastal town of Västervik from 1925 to 1930. Organizational material including meeting protocols, annual reports and member registration lists from the local political parties, cooperative union organizations (VFS) and Local 84 serve as secondary data sources. These documents were then analyzed through the methodological and theoretical framework of power resources. The findings from this study were extensive. However, first and foremost, the results show Local 84 to be dominated by members of the Swedish Communist Party (SKP) during the length of the study period. Interestingly, the material also indicates strong collaborative ties between Social Democrats and non-party workers on issues surrounding local condition and everyday issues. The everyday class struggle against the factory owners was very successful for the communist leadership, resulting in broad confidence among the workers, in turn strengthening the communist representative's positions. Despite the claim that communists tended to resort to more conflict-laden measures, such as strikes or blockades, to achieve their demands, this study presents a different conclusion. The strategy of the communists in Local 84 was instead focused on collaboration beyond political boundaries in order to achieve their local and practical demands.

Key words: Enhetskommittén, Västervik, Grov – och fabriksarbetareförbundet, klasskamp, kommunism, maktresurser, socialism, Socialdemokratiska Arbetarpartiet, Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti, Sveriges Kommunistiska Parti, Västerviks Fackföreningars Samorganisation, Västerviks Kommunistiska Arbetarekommun, Västerviks Tändsticksfabrik

Innehållsförteckning

Inledning	1
Övergripande syfte	2
1920-talets fackligpolitiska landskap i forskningen	3
Socialdemokraternas fackliga inflytande	3
Facklig opposition	5
Syndikalismen	5
Den socialistiska vänsteroppositionen formeras	6
Enhetskommittén och Sveriges kommunistiska parti	8
Fackligpolitiskt motstånd	10
Omfattningen av den kommunistiska oppositionen	10
Motsättningar, konflikt och strategi	14
Lokalfackliga studier	16
Västervik – ett syndikalistfäste	18
Grova 84:an	21
Teoretiska verktyg	22
Facklig makt och maktresurser	22
Maktresurser+ maktrelationer = maktförhållandet	23
Metod	24
Syfte och frågeställningar	26
Urval, material och begränsningar	27
En lokalhistorisk bakgrund	28
Industristaden Västervik	28
Västerviks Tändsticksfabrik AB	30
Undersökning	32
Den fackliga oppositionen	33
Den lokalfackliga verksamheten	37
Motsättningar eller samarbete?	49
Resultatredovisning	54
Slutsatser	54
Avslutande diskussion	55
Källförteckning	60

Inledning

Det är sommarkväll i Västerviks småbåtshamn och i kvarteret Tändsticksområdet. Turister spatserar semesterledigt omkring och enligt bostadsannonserna råder det här en "medelhavskänsla". Lägenheterna har knappast en prislapp anpassad efter gemene medborgares plånbok men då äger ju också bostadsrättsföreningarna pooler att plaska omkring i. Det har funnits andra tider här också. Tider då Västervik knappast förknippades med småborgerlig turism och "medelhavskänsla" utan omskrevs i de nationella nyhetstidningarna som en revoltstad och var präglad av tung industri. Då gick dagarna efter tändsticksfabriksvisslans intervalltempo och i morgonmörkret myllrade det av fotsteg från flera hundratals arbetare som skyndade över Skeppsbrofjärden för att hinna fram innan dess första tjut. Under mitten av 1920-talet var fabriken glansdagar med 800-900 arbetare i drift.

Under 1920-talet växte sig fackföreningsrörelsen sig stark i Sverige och decenniet brukar karaktäriseras av en orolig arbetsmarknad. Arbetsfreden och saltsjöbadsandan, var långt härifrån än, utan tvärtom var Sverige ett av de strejktätaste länderna i världen. Lågkonjunkturerna byttes av med varandra och arbetslösheten var skyhögt. Utifrån denna synvinkel så var 1920-talet en slags tröskel till de dominerande samhällsförändringar som sedan kommit att känneteckna århundradet med utbyggnaden av välfärdsstaten, folkhemmet och den svenska modellen. Den samhällsutvecklingen som var under socialdemokratisk regi var långt ifrån given under 1920-talet. Det var inte heller förhållandena inom arbetarrörelsen och mellan dess olika riktningar. På ett politiskt och kanske framförallt ett fackligt plan kom Socialdemokraterna att alltmer utmanas av revolutionära kommunister som växte och var på frammarsch.

Jag funderar vidare på vad vi egentligen vet om de platser vi bor eller kommer ifrån. Att det vi ser här i småbåtshamnen säger väldigt lite om hur det faktiskt här har varit. Om skolan som har en viktig uppgift att förklara för våra ungdomar utifrån vilka historiska processer vårt samhälle har stöpts och formats efter. Om de generationer som vikt sina liv för att kämpa sig till de rättigheter och samhällseliga omständigheter vi ibland tar för givna. Deras historia får aldrig förbigås eller passeras utan av den finns det mycket att dra lärdomar ifrån. Progressiva samhällsförbättringar och våra medborgerliga rättigheter är inget som har serverats på silverfat - varken då, nu eller i kommande tider - utan är någonting som erövrats genom kamp och den kampen får aldrig stanna upp.

Övergripande syfte

Socialdemokratin och fackföreningsrörelsen har sedan dessa organisationers uppkomst varit intimt sammanflätade med varandra. Det har däremot inte alltid varit lika självklart att det skulle se ut så genom historien. I och med att de revolutionära socialisterna blev uteslutna ifrån Socialdemokraterna 1917 och grundade ett nytt socialistiskt arbetarparti, i det Socialdemokratiska Vänsterpartiet som sedan blev Sveriges Kommunistiska Parti, så kom denna politiskfackliga symbios att ifrågasättas och på allvar utmanas. Kampen om makt och inflytande i LO blev allt mer påtaglig och gällde framförallt den mellan socialdemokrater och kommunister. En kamp om facket som skulle präglas av de ideologiska skiljelinjerna mellan de olika arbetarpartierna och deras skilda syn på strategier för arbetarklassens befrielse och bästa. Frågan är om socialdemokratin någonsin varit så pass tillbakapressad på sin egen bakgård i LO som den var under 1920-talets andra hälft.

Denna studies övergripande syfte är att närmare utforska hur denna maktkamp rent konkret kan ha uppenbarat sig runt om på arbetsplatserna och i den fackliga vardagen, på avdelnings- och styrelsemöten, och på fabriksgolven. Det kommer den att göra genom att rikta blickfånget på 1920-talets senare hälft och på den lokalfackliga miljön. Närmare bestämt på Västervik och dess då största arbetsplats, Västerviks tändsticksfabrik, och den fackliga organiseringen där inom Grov – och fabriksarbetareförbundet avdelning 84. För att kunna göra detta på ett bra sätt måste maktförhållandena inom avdelningen kartläggas, hur den fackliga makten är fördelad, och om det finns några politiska anknytningar i detta. Syftet är vidare att klargöra hur de politiska maktförhållandena har upprätthållits och hur de har verkat inom den lokalfackliga miljön. Uppsatsen syftar därför också till att klargöra om hur detta kan tillmätas någon betydelse för den fackliga verksamheten och de fackligpolitiska krav och strategier som avdelningen utgått ifrån.

Kommunisternas och de oppositionellas inflytande i den lokalfackliga miljön i Västervik är i stort ett tidigare utforskat forskningsområde. Stadens ekonomiska historia och dess arbetarrörelse likaså. Detta har för uppsatsen medfört att ett särskilt stort fokus varit tvunget att riktas på dels forskningsläget, vad det gäller mer övergripande fackligpolitiska riktlinjerna, samt dels den lokalhistoriska kontexten, genom att försöka pussla ihop en begriplig lokalhistorisk bild av Västervik och dess fackföreningsrörelse.

1920-talets fackligpolitiska landskap i forskningen

Med facklig politik menas helt enkelt de krav som ställs av fackföreningsrörelsen och det som organisationerna strävar efter. Den fackliga politiken kan formuleras till staten, politiska partier och kanske i synnerhet gentemot arbetsgivarna. Med facklig politik inbegrips även den inomfackliga diskussion om vilka krav som ska ställas och efter vilka strategier och medel som dessa ska utgå ifrån.¹ Vad detta uppsatsmoment därför vill göra är skissera upp några av de generella huvudlinjerna som framkommer av forskningsläget kring den fackligpolitiska utvecklingen under 1920-talet.

Socialdemokraternas fackliga inflytande

LO:s relation till socialdemokratin brukar ofta i historieskrivningen beskrivas som en tätt sammanflätad relation som rullat på friktionsfritt. Där SAP verkat för fackföreningarnas intressen i riksdagen i utbyte mot att LO stöttat partiet i vått och torrt. Men det går också att beskriva som en mer långt pågående förhandling och diskussion mellan olika synsätt på hur den fackliga förbindelsen med politiken bör se ut. Klas Åmark lyfter till exempel fram att samarbetet mellan LO och SAP förvisso under en lång tid har varit väletablerat men att den också varit kantad av mer eller mindre hårda motsättningar.² Sådana motsättningar visade sig inte allra minst under det konfliktfyllda 1920-talet där socialdemokratin värnade om lugn och ro på arbetsmarknaden för att stärka sin politiska trovärdighet medan LO var stridbar för att försvara sina medlemmars intressen för bättre arbetsvillkor.³ De politiska målen stod emot de fackliga kraven och den direkta klasskampen. Detta ledde enligt Åmark till att SAP försökte tämja LO och dess mer radikala inslag för att bättre kunna överensstämna med partiets politiska agenda, vilket framförallt är tydligt under senare delen av 1920-talet. Sakta men säkert var detta något som LO stegvis inkorporerades in i med den samförståndsanda som kom att präglade 1930-talets politiskfackliga strategi.⁴

Historieprofessorn Bengt Schüllerqvist menar att det genomgående funnits en stark frifacklig fraktion som hävdade sin självständighet gentemot SAP och dess partifunktionärers inflytande. Den frifackliga linjen var redan märkbar från LO:s bildande 1898 vilket visade sig i slopandet av tvångsanslutningarna till SAP, avskrivandet av paragrafer som antydde fackligpolitiska

¹ Åmark, Klas, *Facklig makt och fackligt medlemskap*. Arkiv: Lund, 1986, 13

² Åmark, Klas, *Vem styr marknaden?: facket, makten och marknaden 1850-1990*, Tiden, Stockholm, 1994, 17

³ Ibid

⁴ Ibid

kopplingar dem emellan samt att ledande partimän succesivt utskiljdes från LO toppen.⁵ De frifackliga inslagen i fackföreningsrörelsen månade om sin autonomitet gentemot partiet i en rad fackligpolitiska projekt, där graden av centralisering var en betydelsefull fråga, och som kom att markera en tydlig skiljelinje och vattendelare inom arbetarrörelsen. Något som oppositionella till socialdemokratin skickligt kunde utnyttja till sin fördel för att kunna driva sina fackligpolitiska frågor och för att försvaga det socialdemokratiska inflytandet än mer i LO.⁶

Att den frifackliga linjen vann gehör och var allmänt utbredd i LO, såväl på verkstadsgolv som bland de styrande, bör dock inte ses som någon skilsmässa till partitvillingen. Ledande fackföreningsmän i fackorganisationen hade alltid representation i partiets verkställande utskott. Det ekonomiska stödet som det frivilliga kollektivanslutningen till partiet innebar var betydande för SAP och ledde även till att många fackliga utgjorde en stor del av partiets medlemsammansättning vid partikongresserna.⁷ Kort sagt var LO en viktig maktfaktor i partiet även fast frifackligt sinnade fackföreningsmän under 1900-talets två inledande decennier så gott som möjligt försökte täppa igen fackföreningsapparaten för partipolitiska intressen och andra politiska ändamål.⁸

Vi har här kunnat referera till några exempel som belyser hur maktrelationerna inom arbetarrörelsen inte på något sätt var på förhand givna och hur socialdemokratin hade en till viss del ifrågasatt roll. Det öppnar upp för frågor om hur den socialdemokratiska oppositionen var organiserade, för även fast SAP historiskt sett varit kantat av olika falanger från höger till vänster så kom ändå partiklyvningen 1917 ändå att dra upp en mer bestående linje mellan de olika strömningarna som skulle få sina efterskalv in de fackliga leden. Under 1920-talets senare år så är detta särskilt framträdande där det mellan dessa riktningar går att uttyda en intensifierad kapprustning och jakt efter utökat fackligt inflytande. Walter Korpi skriver;

Partisplittringen 1917 drog en bestående linje mellan arbetarrörelsens reformistiska och dess revolutionära riktningar. På det politiska fältet representerades dessa riktningar av socialdemokrater respektive kommunister. Kommunister har ofta sett sig som "vänligt pådrivande" i förhållande till

⁵ Schüllerqvist, Bengt, *Från kosackval till kohandel*, Tiden, Diss. Uppsala : Univ., Stockholm, 1992, 44-45

⁶ Schüllerqvist 57-60

⁷ Ibid

⁸ Schüllerqvist 1992:46

socialdemokraterna. Deras främsta taktiska mål har dock länge varit att bryta socialdemokraternas dominerande ställning inom arbetarrörelsen. Av självklara skäl ledde detta till attacker mot socialdemokratin i och genom fackföreningarna.⁹

I enlighet med detta blir kampen om det fackliga inflytandet och arbetarklassens stöd alltmer påtaglig mellan kommunister och socialdemokrater. Samtidigt tyder den forskning som presenterats här på att den ideologiska kapprustningen verkar ha stött på motstånd från starka inomfackliga krafter som värnade om sin politiska autonomitet i och med den frifackliga ideologins fäste. Vidare verkar 20-talet utkristallera sig som den självklara skådeplatsen för denna maktstrid mellan olika fackligpolitiska intressen.

Facklig opposition

Vi har redan skisserat fram några underliggande linjer i motståndet som funnits inom fackföreningarna gentemot den framförallt socialdemokratiskt ledda styrningen. Detta motstånd har till viss del förklarats i relation till en slags löst sammanhållen frifacklig ideologi som haft ett visst fäste inom LO. Den frifackliga ideologin bör dock inte alltför starkt förknippas med någon slags ideologiskt grundad motsättning gentemot socialdemokratin på politisk grund utan är mer en på lösa grunder sammansatt idésamling som är skeptisk till statsmaktens inblandning i fackliga frågor. Av avgörande intresse för uppsatsens ändamål är även att klargöra om skiljelinjerna mellan en facklig opposition och socialdemokrater haft någon betydelse för den fackliga inriktningen och verksamheten. Om maktkampen mellan arbetarpartierna kommit att påverka fackföreningarna i någon mån och om vilka övergripande strategier de använt för att bereda mark för sina skilda politiska program. Det bör också vara av intresse att närma sig relationen mellan denna spontanfackliga strömning i fackföreningarna och den fackliga oppositionen.

Syndikalismen

Den första fackliga oppositionen växte fram med att syndikalisterna gick ur landsorganisationen 1910 och bildade en egen facklig organisation i Sveriges arbetares centralorganisation (SAC). Missnöjet kring storstrejken 1909 och dess bakslag var utbrett och man ansåg att LO:s misslyckats med sin strategi och organisationsstruktur under konflikten.

⁹ Korpi, Walter, *Arbetarklassen i välfärds kapitalismen: arbete, fackförening och politik i Sverige*, Prisma, Stockholm, 1978, s 268

Det gällde framförallt LO:s centraliseringstendenser och den reformistiska och samarbetsvänliga kurs som fackföreningsrörelsen var inne på. Syndikalisterna förespråkade en mer militant och radikal linje som satte den revolutionära klasskampen i centrum och var uppbyggd efter en organisationsstruktur som var mer decentraliserad med demokratiskt självbestämmande Lokala samorganisationer (LS).¹⁰ Man ifrågasatte även politikens och socialdemokratins betydelse i samhällsombandningen till socialismen där man menade att det var facket som skulle vara det revolutionära verktyg som skulle användas. Den syndikalistiska organiseringen gick till en början ganska knackigt med endast 1200 medlemmar vid slutet av 1911 men kom redan 1920 att vara uppe i 32 300 medlemmar.¹¹ Under första delen av 1920-talets första hälft kom den syndikalistiska organiseringen att fortsätta växa sig stark och få större inflytande i fackföreningsrörelsen. Den konfrontatoriska klasskampen - med bl.a. blockader, blixstrejker, bojkotter, arbetsförstöring och maskning som verktyg - lyckades fånga upp en del av de radikaliseringsstendenserna i fackföreningsrörelsen. Syndikalisterna motsatte sig centrala och branschgällande kollektivavtal och kämpade ofta för att upprätta lokala avtal med kortare giltighetstid vilket de i viss mån lyckades genomdriva framgångsrikt under 20-talet. Den syndikalistiskt organiserade fackliga oppositionen kom däremot att bli kraftigt marginaliserade i och med kollektivavtalslagens införande år 1928 då SAC konkurrerades ut som avtalsförhandlande part. En marginaliseringstendens som kom att bli ännu värre för syndikalisterna under 1930-talet då de mer aktivt motarbetades, inte bara av arbetsgivarsidan, utan också av dess fackliga konkurrenter i LO.¹² Den fackliga maktkampen under 1920-talet kom att i en större utsträckning istället att handla om den mellan kommunister och socialdemokrater.

Den socialistiska vänsteroppositionen formeras

I samma veva som socialdemokratin klyvs 1917 efter sina båda politiska riktningar börjar den första organiserade vänsteroppositionen organiseras inom fackföreningsrörelsen och den skulle gå under namnet Svenska fackoppositionen (SFO).¹³ Det fackliga programmet som utarbetades var starkt präglad av syndikalistiska krav så som en vidgående decentralisering av den fackliga makten, en offensivare klasskamp med skärpta stridsmetoder, kortare

¹⁰ Horgby, Björn, *Kampen om facket: den socialdemokratiska hegemonins förändringar*, 1. uppl., Boréa, Umeå, 2012, s 41

¹¹ Åmark 1986:99

¹² Horgby 2012:42

¹³ Dalin, Stefan, *Mellan massan och Marx: en studie av den politiska kampen inom fackföreningsrörelsen i Hofors 1917-1946*, Umeå universitet, 2007, Umeå, 2007, 40-41

avtalsperioder och med en tydligare politisk agenda att ”avskaffa den ekonomiska utsugningen och genomföra det socialistiska samhället”.¹⁴ Det överhängande syftet med organisationen var att radikalisera fackföreningsrörelsen men var samtidigt partipolitiskt obunden och hade delvis därför organisatoriska svårigheter att etablera sig som ett bestående fackligt initiativ.¹⁵

Det nybildade Socialdemokratiska vänsterpartiet (SSV) såg snart ett nödvändigt behov av att bilda ett nytt fackligt oppositionsorgan. Det fanns ett omfattande och växande missnöje bland de fackanslutna arbetarna kring LO:s passivitet inför en dålig löneutveckling i relation till stigande priser och i kampen för 8-timmars arbetsdag. LO var låst av de långa kollektivavtalstiderna och värnade alltefter storstrejken i regel arbetsfred framför stridsåtgärder. Samhällsklimatet i Sverige under slutet av 10-talet präglades av politisk och social oreda överhuvudtaget med radikala stämningar som visade sig bl.a. i hungerupproppen, kravaller och stridigheter kring den politiska demokratis införande.¹⁶ SSV såg en möjlighet att kanalisera detta missnöje och valde att konstituera det Fackliga Propagandaförbundet (FPF) den 28 september 1919. Det fackligpolitiska program, med de frågor och krav som organisationen skulle verka för, var faktiskt snarlikt det som SFO utarbetat. Deras verksamhet fick dock en ännu mer slagkraftig och enhetlig karaktär då de inför olika förbundskongresser och inför LO:s kongress 1922 kunde förbereda och sprida färdiga förslag, motioner och handlingsstrategier för dess sympatisörer och medlemmar.¹⁷ De drog även vissa organisatoriska fördelar av deras intima samarbete med SSV och dess partipolitiska apparat.¹⁸

FPF fick dock motstånd från reformistiska krafter i LO-ledningen och hade svårigheter att nå ut till partipolitiskt oorganiserade LO-arbetare. Att driva radikala fackliga krav i ett konjunkturläge som innebar hög arbetslöshet och ett övertag från arbetsgivarsidan var också svårt.¹⁹ Det bör även nämnas att SAP och de reformistiska delarna av LO-ledningen efter partiklyvningen fick en allt mer radikal politisk – och facklig framtoning. Det kan tyckas paradoxalt att detta sker efter att vänsterfalangen brutit sig ur partiet men kan också till viss del ses som ett taktiskt motdrag för att bättre kunna suga upp det tidigare nämnda folkliga

¹⁴ Citat ur Gärdvall, Lennart, 'Facklig opposition: om arbetarrörelsens fackliga och politiska splittring 1917-1929', *Med eller mot strömmen?: en antologi om svenska folkrörelser.*, 1980, 23-24

¹⁵ Dalin 2007:41

¹⁶ Horgby 2012:44

¹⁷ Ibid

¹⁸ Gärdvall 1980:24–25

¹⁹ Gärdvall 1980:35

missnöjet och bromsa Vänsterpartiets framgångar.²⁰ Samtidigt led SSV av inre motsättningar bland partimedlemmarna, mellan olika åsiktslinjer och politiska grupper, som framförallt handlade om vilken hållning partiet skulle ha till Sovjetunionen och den internationella kommunistiska sammanslutningen Komintern, vilket krävde ökad partiorganisatorisk anpassning och politisk centralisering. En majoritet i partiet valde dock att underställa sig Komintern och underordna sig de krav som ställdes för att anpassa sig i enlighet med den världskommunistiska rörelsen.²¹ Motsättningarna blev så starka att partiet drabbades av tre större partisprängningar mellan åren 1920-1925.²² Sammantaget blev detta bidragande orsaker till att FPF försvagades och Sveriges kommunistiska parti (som SSV bytte namn till efter att ha godkänt Kominterns principprogram) var tvunget att utvärdera och hitta förnyade fackliga strategier.

Enhetskommittén och Sveriges Kommunistiska Parti

Det behövdes nya taktiker som sträckte sig bortom redan befintliga partimedlemslistor och de redan ”frälsta”, som kunde verka med bredare stöd i enskilda frågor och en organisation som inte var så starkt sammankopplad med ett enskilt parti som FPF var. Redan vid Kominterns fjärde kongress 1922 började en idé om en sådan taktik utkristallera sig;

Enhetsfrontstaktiken är kommunisternas erbjudande av gemensam kamp med alla arbetare, som tillhör andra partier och grupper, och med alla partilösa arbetare i och för försvarandet av arbetarklassens mest elementära livsintressen gentemot bourgeoisien. Varje kamp för minsta dagsaktuella krav utgör en källa till revolutionär upplysning och skolning, ty kampens erfarenheter kommer att övertyga arbetarna om revolutionens oundviklighet och kommunisternas betydelse.²³

Till följd av de interna splittringarna i partiet kom dock enhetsfrontstaktiken och uppbyggandet av en ny facklig oppositionsorganisation att dröja. Först 1924, när SKP hade börjat stabiliseras internt, återupptogs enhetsfrontstaktiken på den fackligpolitiska dagordningen. En betydelsefull lärdom från övriga försök att bygga en facklig rörelse var att det var viktigt att oppositionsorganisationen skulle verka inom den reformistiska fackföreningsrörelsens ramar, efter dess stadgar och regler, samt att initiativet skulle vara

²⁰ Dalin 2007:46

²¹ Lodenius, Anna-Lena, *Tvåfrontskrig: hur facket agerade mot nazism och kommunism före 1960*, 1. uppl., Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2002, 130-132

²² Horgby 2002:45

²³ Lodenius 2002:179

inomfackligt för att dölja SKPs medverkan. Därför blev det den kommunistiskt styrda metallarbetareföreningen avdelning 41 i Göteborg som formellt inbjöd och skulle organisera en facklig och nationell konferens 23-24 januari 1926 i Göteborg med parollen om facklig enhet och skärpt kamp mot strejkbryteri.²⁴ På konferensen beslutades tillsättandet av en kommitté som skulle ge sken av en viss politisk variation men som i själva verket var under SKPs kontroll.²⁵ Det fick av konferensen ett framröstat principprogram med olika fackliga frågor de skulle arbeta för. Programmet var formulerat helt enligt enhetstaktikens linje, och för att ”mörka” SKPs pådrivande roll, med en tydlig anknytning till generella fackligpolitiska intressefrågor snarare än sådana med partiideologiska förtecken.

Enhetskommitténs konferens och dess bildande sågs av SKPs styrelse som lyckat. Det gav en tydligare plattform för att bedriva sina fackligpolitiska krav, mobilisera sina fackliga medlemmar och samordna det oppositionella fackliga arbetet i en utsträckning som tidigare inte hade varit möjligt.²⁶ Den bakomliggande meningen med enhetsfronten var att inte i första hand att starta en ny facklig organisation utan snarare att bedriva verksamhet i de redan befintliga fackliga organisationerna samt att detta främst skulle ske underifrån med idogt arbete för att flytta fram kommunisters och andra radikala krafters positioner i förbunden och avdelningarna.²⁷ Kommunisternas fackliga offensiv vann förtroende i flera LO-förbund och var under dess inledande år iblandade i en rad arbetsmarknadskonflikter som stärkte deras ställning.²⁸

Enhetskommittén stod dock ganska snart inför en rad problem av ekonomisk och organisatorisk art. Medlemstillströmningen var inte så god som den hade förväntats och de ekonomiska underlagen var knappa. SKP stod inför en situation där det hade vuxit till en facklig maktfaktor inom en rad fackföreningar och förbund men samtidigt inte hittat någon modell för att få ekonomiskt stöd från sina medlemmar för att fortsätta utveckla sin fackliga verksamhet. Enfrontstaktiken begränsade organisationens möjligheter att t.ex. kollektivansluta medlemmar från föreningarna då detta skulle kunna ses som splittringsarbete och ett överhängande hot om fackliga uteslutningar.²⁹ De ekonomiska bekymren skapade ett behov av att lösas och var en av de viktigaste frågorna under behandling på Arbetarnas fackliga

²⁴ Dalin 2007:50-51

²⁵ Gärdvall 1980:39

²⁶ Horgby 2002:48

²⁷ Lodenius 2002:180-181

²⁸ Gärdvall1980: 41

²⁹ Ibid

landskonferens 26-27 januari i Stockholm, enhetsfrontens andra konferens, som var under parollen mot mondism och klassamarbete. Där beslutades det om en utbred kollektivanslutning av fackliga organisationer till SKP genom Enhetskommittén.³⁰ Det beslutades även om ett nytt fackligpolitiskt principprogram som i någon mån skärpte tonen mot socialdemokratin och hade radikalare ståndpunkter än föregångaren men som fortfarande var starkt präglad av mer generella intressepolitiska fackfrågor.³¹

Den skärpta tonen gentemot reformisterna skedde till följd av Kominterns nya riktlinjer fr.o.m 1927 för den kommunistiskt ledda fackligpolitiska praktiken. Enhetsstrategin skulle ersättas av en ny radikalare strategi, den s.k. klass-mot-klass-linjen eller ultravänsterlinjen. Kampen skulle radikaliseras och polemiken mot den ”socialfascistiska” socialdemokratin skulle förtydligas. Enhetskommitténs arbete, som inledningsvis byggde på samarbete över de ideologiska skiljelinjerna, skulle numera inte bara riktas i gemensam kamp mot borgerligheten och kapitalet utan även mot vad man ansåg som en klassförrädisk socialdemokrati.³² Socialdemokraterna gick hastigt från att vara en samarbetspart till att bli en utpekad fiende som förrått arbetarklassen och gick kapitalisternas ärenden. Något som skulle bekämpas likt klassfienden och arbetsgivaren. Den förändrade strategin skulle infektera situationen arbetarpartierna allt mer och skulle inte tas emot med blida ögon från den socialdemokratiskt och reformistiskt präglade majoriteteten inom LO.³³ Följande år kom att präglas av en nästintill öppen konfliktsituation inom fackföreningsrörelsen där motsättningarna var djupa.

Fackligpolitiskt motstånd

Enhetsfronten bemöttes till en början med försiktighet och avvaktande från LO:s topp och från SAPs sida. De antog kanske i början att kommunisternas fackligpolitiska strävanden skulle rinna ut i sanden likt föregående projekt. Rimligt är också att LO, med sina ideal om frifacklighet och en opinion emot ökat SAP inflytande, ryggade för en slags politisk kamp inom fackföreningsrörelsen. År 1927-1928 intensifierades dock reformisternas gemensamma kampanj för att bekämpa kommunisternas och revolutionära krafter framfart. Bägge parter insåg att dess organisationer, såväl politiskt som fackligt, skulle kunna dra nytta av att

³⁰ Gärdvall 1980:41

³¹ Gärdvall 1980:42

³² Hadenius, Axel, *Facklig organisationsutveckling: en studie av Landsorganisationen i Sverige*, [Ny, korr. uppl.], Rabén & Sjögren, Stockholm, 1976, 40-41

³³ Hadenius 1976:40-41

marginalisera kommunistiska och oppositionella element.³⁴ I november 1928 skickades LO ut ett cirkulär till alla avdelningar runt om i landet som hade rubriksättningen ”Slå vakt om fackföreningarna – hindra det kommunistiska splittringsarbetet” och där skrämselfpropagandan angående kommunisternas ökade aktivitet var uppenbar. I samklang med anspelningar på att enhetsfronten var ett försök från SKP att underordna fackföreningsrörelsen ryska politiker och ”ett försök från det kommunistiska partiets sida att upphöja sig till förmyndare och diktator över fackföreningsrörelsen”.³⁵ Budskapet gick inte att ta miste på – kommunisterna skulle bekämpas med alla stående medel ute bland landets alla LO-avdelningar, och underförstått skulle sådana bäst ersättas med reformister och socialdemokrater.³⁶ Cirkuläret hade dock inte den marginaliserande effekt som Landssekreteriatet med SAP hade hoppats på, tvärtom fick kommunisterna utökade sympatier och rotfäste bland de fackligt aktiva. Detta mycket tack vare att de var de mest högljudda och skarpaste kritikerna gentemot den borgerliga arbetsmarknadspolitiken som hade inneburit införandet av en arbetsmarknadsdomstol (AD) och kollektivavtalslagen. Man var även starkt kritiska till den arbetsfredskonferens (även kallad ”mondkonferensen”) som LO deltog i 1928 och som var anordnad av högerregeringen.³⁷ Enhetsfrontens och kommunisternas skärpta linje gentemot socialdemokratien, som hade en mer avvaktande och tvekan inställning till dessa fackliga politiska frågor, fungerade som en katalysator för att fånga upp det utbredda fackliga missnöje som var rådande.³⁸

Bengt Schüllerqvist har mer ingående studerat hur diskussionen mellan LO:s och SAP:s ledning såg ut kring det kommunistiska fackliga inflytandet och hur detta skulle bemötas. Där påvisar han hur majoritetslinjen inom LO, som med frifackliga argument inte förespråkade en antikommunistisk offensiv, faktiskt blev överkörda av ”partimännen” från SAP som förordade en skärpt kamp.³⁹ Detta sker vid samma tid som den ”peralbinska” samförståndsandan börjar ta vid som den dominerande socialdemokratiska politiska linjen.⁴⁰ En grundläggande förutsättning för en sådan socialdemokratisk linje, som under 1930-talet skulle mynna ut i saltsjöbadsandan, funktionsocialism och bygget av folkhemssverige, var en plikttrogen och reformistiskt styrd fackföreningsrörelse. För att den politiska visionen skulle fungera var

³⁴ Horgby 2002:48

³⁵ LO Cirkulär 618, Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84 (NKLF)

³⁶ Schüllerqvist 1992:106- och vidare

³⁷ Lodenius 2002:183

³⁸ Ibid

³⁹ Schüllerqvist 1992:108–109

⁴⁰ Schüllerqvist 1992:103

kommunisternas kamp – och revolutionära konfliktlinje alltså tvungen att tyglas och helst helt marginaliseras inom den fackliga sfären.⁴¹

1929 börjar denna nya antikommunistiska fackliga offensiv att inledas. Inom varje facklig avdelning skulle en socialdemokratisk klubb bildas som skulle ges särskilt ansvar för att motverka kommunister. Stora krav skulle därtill ställas på fackklubbarnas och särskilt pålitliga socialdemokratiska medlemmars aktiva deltagande vid fackföreningsmötena för att avvärja kommunistiska fackliga beslut. Alla ekonomiska bidrag, förtroendeposter, fackliga förslag eller andra former av kommunistisk påverkan skulle stävjas. Dessutom skulle det centralt upprättas ett antikommunistiskt informationsinstitut som kunde sammanställa nödvändig information till de lokala avdelningarna om hur de bäst praktiskt och retoriskt skulle bemöta kommunister.⁴² Den lokala kampen mot kommunister skulle även kompletteras med åtgärder på det centrala planet. Nådstöten mot enhetsfronten var troligtvis det cirkulär som skickades ut till föreningarna 1929 om enhetsfronten och som ställde upp ett klart ultimatum till den fackliga oppositionen om att antingen bli uteslutna ur LO eller gå ut ur Enhetskommittén.⁴³ Som motivering till denna drastiska åtgärd angavs framförallt det ekonomiska stöd som Enhetskommittén uppmanade alla anslutna fackföreningar att inbetala månadsvis och som hävdades vara ett försök att bygga upp en sovjetkommunistisk styrd facklig konkurrentorganisation. Även kommitténs försök att få socialdemokratiskt kollektivanslutna fackföreningar att begära utträde från dessa angavs som exempel på denna ”splittringsverksamhet”.⁴⁴ Med risk för att bli helt uttraderade inom fackföreningsrörelsen tacklade Enhetskommittén successivt av och tillintetgjordes som organisation. Många kommunister blev även uteslutna och förlorade fackliga förtroendeuppdrag. Kommitténs upphörande var även en process som bör ses i ljuset av de inre partimotsättningar som senare också ledde till SKP:s partisprängning. Enhetskommittén var SKP:s troligtvis starkaste politiska plattform att verka inom och mobilisera medlemmar utifrån och när den mattan drogs ifrån deras fötter var de inte längre ett hot för SAP. Schüllerqvist beskriver detta som en avgörande strukturomvandling inom arbetarrörelsen där utstötandet och marginaliserandet av det kommunistiska inflytandet var a och o för att kunna genomföra de framtida socialdemokratiska visionerna.⁴⁵

⁴¹ Jfr t.ex. Schüllerqvist 1992:96–100

⁴² Ibid

⁴³ Gärdvall 1980:44

⁴⁴ Gärdvall 1980:45

⁴⁵ Schüllerqvist 1992:118

Omfattningen av den kommunistiska fackoppositionen

Inom vissa fackförbund var den kommunistiska oppositionen särskilt betydelsefull och stark. Detta gäller framförallt Gruvindustriarbetareförbundet, där kommunister satt i styret under många år och som faktiskt hade ett fackligt samarbete med den sovjetiska motsvarigheten, men också Metall, Sågverks, Pappers, Byggnads, Transport och Grov.⁴⁶ Oppositionens ställning i det sistnämnda förbundet är ju som bekant av särskilt intresse för denna uppsats. Det bör också påpekas att det rådde en viss geografisk snedfördelning efter var kommunisterna var som starkast, i vissa regioner var de relativt obetydliga och i andra i en väldigt stark ställning. Av det sistnämnda brukar de tre storstäderna vara omtalade samt bl.a. Norrland, Gästrikland, Dalarna och Medelpad.⁴⁷

Vissa uppskattningar av hur utbredd den fackliga oppositionen under 1920-talet har gjorts och baseras främst på närvaron av fackförbunden vid de olika konferenser som Enhetskommittén organiserade. Det finns vissa mörkertal och tvetydigheter då de kommer till dessa uppskattningar till följd av en generell misstanke gentemot Enhetskommitténs överskattning av representationen i propagandistiska syften. Vid den första Göteborgskonferensen beräknade kommittén att minst 80 000 arbetare var representerade med ombud.⁴⁸ Lennart Gärdvall som forskat på området intresserar sig för hur många som röstade enligt de majoritetsbeslut som klubbades och ser detta som en bättre indikator för hur utbredd oppositionen egentligen var. Han bedömer att den egentliga siffran rör sig om drygt 46 000 arbetare.⁴⁹ Någonstans där emellan är rimligen den korrekta uppskattningen. Till den andra konferensen bedöms antalet ha stigit mellan Enhetskommitténs bedömning omkring drygt 94 000 arbetare och Gärdvalls uppskattning om 57 000.⁵⁰ Gärdvall bedömer därmed den kommunistiska fackliga oppositionens inflytande till 11% av LO:s totala medlemstal. Det beräknas att också SKP som mest kontrollerade ungefär en femtedel av alla LO-avdelningar.⁵¹ I en undersökning som studerar kommunisternas fackliga och politiska makt i Sverige skriver Sten Andersson;

⁴⁶ Horgby 2002:48, Gärdvall 1980:43

⁴⁷ Andersson, Sten, 'Kommunisternas "makt" inom svensk politik och fackföreningsrörelse: en problematisering av ett spännande forskningsfält', *Makt och moral / red.: Eva Blomberg, Björn Horgby och Lars Kvarnström.*, S. 247-258, 1998, 252

⁴⁸ Gärdvall 1980:43

⁴⁹ Ibid

⁵⁰ Ibid

⁵¹ Hadenius 1976: 40

Att analysera kommunisternas makt i svensk politik och fackföreningsrörelse med val – och medlemsstatistik eller deltagarfrekvens på konferenser och kongresser som underlag ger en tämligen skev bild av kommunisternas maktutövning. Deras främsta styrka låg på facklig regional och lokal nivå.⁵²

Han driver tesen att under en tid då fortfarande många beslut kunde fattas nära verkstadsgolven och fabrikslokalerna så kunde oppositionella krafter bedriva sin fackligpolitiska agenda i en större utsträckning. Detta var en möjlighet som blev begränsad under 30-talet då LO i högre grad blev centraliserat och det som tidigare varit lokalfackliga frågor flyttades upp i de fackliga hierarkierna på högre nivåer.⁵³ Detta resonemang passar väl ihop med uppsatsens översiktliga ändamål, att istället för att fokusera på kongressbeslut och maktkonstellationer på den centrala nivån, rikta blicken på den lokalfackliga miljön och det inflytande och förtroende som oppositionen hade där.

Motsättningar, konflikt och strategi

Walter Korpi ställer sig i *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen* (1978) frågan varför kommunisterna haft en så pass framträdande och stark roll inom fackföreningsrörelsen men ett relativt marginaliserat inflytande politiskt sett. Han hävdar att kommunister varit som starkast när socialdemokratiens kompromisspolitik och samarbetslinje fått impopulära följder eller anses ha svikt. I sådana lägen har ofta kommunisterna varit det tydligaste alternativet för att suga upp det missnöjet och varit stridbara för en förändring.⁵⁴ Korpi hävdar på så sätt att oppositionen till vänster om socialdemokratin kunnat vara ett ”korrektiv” för SAP och LO som de har varit tvungna att rätta sig efter då oppositionen hade förmågan att mobilisera det missnöje som kunde blossa upp vid för stora eftergifter vid förhandlingsbordet och kompromissandet med motpartens företrädare.⁵⁵ Att fånga upp missnöjet med trög reformism och socialdemokratin är ett genomgående mönster som finns i oppositionens fackliga strategier. Kamp istället för samarbete, militanta aktioner istället för arbetsfred och radikala krav istället för eftergifter.⁵⁶ Enligt Korpi kan man säga att kommunisternas strategier kortsiktigt kunnat livnära sig på kompromisspolitikens begränsningar och brister, samtidigt som det i mer långsiktiga perspektiv varit samma kompromisspolitik som satt käppar i hjulet för kommunisterna med de fördelar som en sådan strategi kunnat bringa med gradvisa

⁵² Andersson 1998:256

⁵³ Andersson 1998:253

⁵⁴ Korpi 1978:298

⁵⁵ Ibid

⁵⁶ Korpi 1978: 114

förbättringar så som högre levnadsstandard, bättre livsvillkor o.s.v.⁵⁷ Eftersom samarbetet mellan LO och SAP varit så pass intimt så är det möjligt att missnöjet kring den förda politiken kan ha gett utslag i de fackliga valen och även vice versa. Men eftersom alternativen är mer definitiva och klarare uppdragna i de politiska valen så menar Korpi att missnöjet lättare kunnat fångas upp i de fackliga valen och därför kan förklara kommunisters starkare inflytande där.⁵⁸

Sten Andersson är inne på ett liknande spår när han menar att kommunisternas möjligheter till framgång var beroende av hur pass väl de lyckades presentera en oppositionell och alternativ linje till socialdemokratin för att fånga upp spontanfackliga stämningar. Med spontanfacklighet menar Andersson ”en övergripande samhällsåskådning i kombination med framhävandet av det specifikt fackliga”, d.v.s. det som tidigare refererats till som frifacklighet.⁵⁹ Ett problem med denna fackligpolitiska strategi var att ett sådant fackligt stöd var flyktigt och inte särskilt beständigt då det ofta kunde vändas emot oppositionen vid konfliktnederlag p.g.a. exempelvis dåligt konjunkturläge eller med bakgrund av inomfackliga motsättningar.⁶⁰ En betydelsefull förutsättning för kommunisterna att utöva inflytande inom facket var en decentraliserad organisationsstruktur med lokal beslutanderätt i viktiga frågor, så som t.ex. avtalsförslag.

Sammanfattning

Utifrån genomgången av det fackligpolitiska landskapet har ett par centrala utgångspunkter framgått. Vi kan konstatera att 1920-talet och framförallt dess senare hälft var den tid då den politiska kampen inom fackföreningsrörelsen var som mest påtaglig. Socialdemokratin och LO hade gemensamma intressen av att stävja den kommunistiska framfarten i de fackliga leden vilket mynnar ut i en antikommunistisk facklig strategi som framförallt blir tydlig under decenniets senare år. I de socialdemokratiska visionerna om ett folkhemssverige, uppbyggt på klassarbete och samförstånd, var det av största vikt att fackligradikala krafter stävjades. Vi har också kunnat konstatera att den kommunistiska fackoppositionen växt sig till en betydande maktfaktor i fackföreningsrörelsen under denna tid. Det gjorde den framförallt under SKP:s fackliga paraplyorganisation Enhetskommittén. Dess framgångsstrategi byggde på att arbeta för intressepolitiska frågor, som det rådde en bred facklig förankring och

⁵⁷ Korpi 1978:298, Olsson 1980:18

⁵⁸ Korpi 1978:115

⁵⁹ Andersson 1998:253

⁶⁰ Andersson 1998:254

uppslutning bakom, genom samarbete över ideologiska gränser men framförallt genom att organisera partipolitiskt oorganiserade arbetare. Förhållandena inom fackföreningarna var goda för dess framfart med en organisationsstruktur som i stor utsträckning fortfarande var decentraliserad och lämnade mycket makt till de lokala organisationerna. Det var framförallt på det lokala planet som kommunisterna var starka och med fördel bör studeras. Vi har även belyst att kommunisternas framgångar till stor del var beroende av hur de lyckas driva en oppositionell linje gentemot socialdemokratin och lyckas kanalisera spontanfackligt eller frifackligt missnöje med SAP. Av intresse för denna uppsats måste alltså bli att undersöka om de fackliga strategierna och kraven skiljer sig åt mellan reformister och oppositionen på det lokala planet och om det här kan ligga en potentiell sprängkraft som är mobiliserande för alla de partilösa och mer spontanfackligt oorganiserade och som är betydelsefull för fackligpolitiskt inflytande.

Lokalfackliga studier

Mattias Dalins avhandling *Mellan massan och Marx* (2007) försöker spegla den politiska kampen mellan arbetarpartierna om makt i fackföreningsrörelsen i Hofors mellan 1917 – och 1946.⁶¹ Han försöker djupare förstå kommunisternas och vänstersocialisternas unikt starka inflytande, politiskt såväl som fackligt, i orten. Till sin hjälp använder han maktresursbegreppet och kommer fram till att en starkt bidragande orsak till dess dominanta roll i Hofors till stor del är avhängigt av kontrollen och förfogandet över viktiga maktresurser i staden. Av dessa bedömer Dalin den största fackorganisationen i bygden, Metallarbetaravdelningen, som särskilt avgörande för det politiskfackliga inflytandet. Där är vänstersocialister och kommunisterna starka och i styrelsemajoritet under större delarna av undersökningsperioden.⁶² Att de var så inflytelserika på stadens största arbetsplats samtidigt som de lyckades bedriva en offensiv klasskamp med resultat etablerade enligt Dalin en grund för en radikal lokalkultur som var starkt påverkad av kommunistiska och vänstersocialistiska idéer. Andra viktiga maktresurser han lyfter fram är stadens FCO, arbetarkommunerna och partierna.⁶³ Det finns flera beröringspunkter mellan hans avhandling och det som jag kommer att göra även fast han i en större utsträckning använder normer och politisk kultur i sin begreppsapparat, för att förklara den fackliga och politiska radikalismen, än vad som kommer ske i föreliggande uppsats.

⁶¹ Dalin 2007

⁶² Ibid

⁶³ Dalin 2007:234–235

Relationen mellan kommunister och socialdemokrater inom den lokala fackföreningsrörelsen är ett tema som Sune Sunesson också återkommer till i skriften *"Onsdagsklubben och klasskampen – från tjugotalets Sandviken"* (1977). Han förespråkar en mer nyanserad diskussion med stöd av empiriska exempel från den lokala fackföreningsrörelsen, istället för att enbart bygga resonemang som är hämtade från en central nivå där det ofta är konflikterna och motsättningarna som lyfts fram. I en sådan framställning försvinner lätt det samarbete och den enighet som också går att finna, vilket Sunesson lyfter upp flera exempel på från en närstudie av den fackliga organiseringen vid Sandvikens Jernverk.⁶⁴ Enhetsfrontstaktiken byggde ju som bekant på att det gemensamma klassintresset sattes i förgrunden och att ideologiskt laddad retorik ersattes av offensiva fackliga krav som inte sällan utmanade SAP då deras samarbetslinje fick ge vika.⁶⁵ Denna fackliga taktik var även framgångsrik på Sandvikens Jernverk och inom dess fackliga avdelning. Det fackliga samarbetet mellan reformister och revolutionärer var utpräglat och även politiskt mellan arbetarkommunerna. Förutsättningarna för detta förändras dock under 1929 när SKP klyvs till följd av den inre polarisering som Komintern gav upphov till samt då antikommunism blev ett allt mer prioriterad strategi för SAP.⁶⁶ Sunessons studie gör en viktig poäng av att inte enbart sätta motsättningar i fokus, det är lätt att resultaten av sådan probleminriktad forskning blir självuppfyllande, utan att också lyfta fram den fackliga verksamhet som överskrider på förhand satta konfliktgränser och ideologiska skillnader.

Ytterligare ett exempel på tidigare forskning med anknytning till mitt arbete är Niclas Andréns publikation *"Maktresurser och hegemoni"*.⁶⁷ Genom att använda Klas Åmarks och Antonio Gramscis maktresurs respektive hegemonibegrepp så påvisar Andréns en socialdemokratisk dominans i Metallarbetareförbundet i Norrköping under denna tid.⁶⁸ En sådan lokalfacklig dominans menar Andréns visar sig på hur ekonomiska, politiska och kulturella resurser är fördelade.⁶⁹ Ekonomisk resursförstärkning sker genom att godkänna anslag om olika bidrag till SAP t.ex. till valrörelsearbete eller annan partiverksamhet, politisk

⁶⁴ Sunesson, Sune, 'Onsdagsklubben och klasskampen: från tjugotalets arbetarrörelse i Sandviken', *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia.*, 1977 (Nr 11/12), s. 40-58, 1977, 41

⁶⁵ Sunesson 1977:53–54

⁶⁶ Sunesson 1977:55

⁶⁷ Andréns, Niclas, *Maktresurser och hegemoni: en redogörelse för maktkampen mellan socialdemokrater och kommunister inom Metallindustriarbetareförbundet avdelning 12 i Norrköping 1960-1972*, Linköpings univ., Enheten för historia, Linköping, 2000

⁶⁸ Andréns 2000

⁶⁹ Andréns 2000:9

resursförstärkning genom att stödja SAPs motioner och skrivelser eller hjälpa till i dess partiverksamheter samt kulturell resursförstärkning genom kollektivanslutning av fackmedlemmar, spridning av propagandamaterial eller studiecirklar med SAP relaterad litteratur.⁷⁰ Andrén ser de ekonomiska och politiska maktresurserna som den bas som lägger grund för en ideologisk överbyggnad, en hegemoni, som är mer upprätthållande och förstärkande av makt än maktskapande i sig. Det är dominansförhållandena i förbundsstyrelserna, FOC och förmågan att driva en fråga med utbrett samtycke som är själva basen för inflytande i fackavdelningarna. Något som ger ett visst tolkningsföreträde och möjlighet att fastlägga de vardagsnormer och värderingar på en arbetsplats som kanske bäst kanske kan formuleras ”så här gör och tycker vi här”. Andrén’s uppsats ger mig en handfast metod som är möjlig att återanvända för att göra en liknande undersökning av Grov – och fabriks i Västervik.

Västervik – ett syndikalistfäste

Den mycket bristfälliga arbetarrörelseforskning som finns om Västervik lämnar väldigt mycket till övers och går kanske bäst att beskriva som en blind fläck. Bortsett från ett fåtal fackliga jubileumsskrifter så ekar det ganska tomt om forskning som med ett bredare angreppssätt försökt kartlägga Västerviks fackföreningsrörelse, arbetarpartierna och de organisationer som är kopplade till rörelsen. Två undantag sticker dock ut från den beskrivningen och det är Maria Karlssons ”Västervik – syndikaliststaden. Fackföreningsrörelsen i Västervik 1926-1929” (2006)⁷¹ samt ett kapitel ur Ingemar Sjöös bok ”Fackliga fribrytare” (2004).⁷² Båda fokuserar i huvudsak på den syndikalistiskt orienterade fackföreningsrörelsen som organiserades genom Västerviks Lokala samorganisation (LS). Undersökningarna visar även på det historiskt sett, och också ganska unika, starka inflytande syndikalismen har haft i staden. Västerviks LS var en betydande maktfaktor med stor genomslagskraft både som offensiv och en välorganiserad arbetsmarknadspart samt även som en slags pådrivande motor för att radikaliserar arbetarklassen i staden. Från mitten av 20-talet fram tills början av 40-talet är den tid då rörelsen var som starkast.⁷³

⁷⁰ Andrén 2000:19 och vidare

⁷¹ Karlsson, Maria, *Västervik - syndikaliststaden: en explorativ studie av syndikalismen i Västervik 1926-1929*, Linköpings universitet, Enheten för historia, Linköping, 2006

⁷² Sjöö, Ingemar, *Fackliga fribrytare: episoder från hundra år av svensk syndikalism : 1903-2003*, Syndikalistiskt forum i Göteborg, Göteborg, 2004

⁷³ Karlsson 2006:41

”Västervik – syndikaliststaden” är en studie som publicerades i Socialhistoria som sammanställer socialhistoriskt inriktad forskning bedriven vid Linköpings universitet.⁷⁴ Som titeln antyder så är det den syndikalistiska organiseringen i fackföreningsrörelsen i Västervik som uppsatsen behandlar och då framförallt i Västerviks Lokala Samorganisation (LS). Västerviks LS var mellan undersökningsåren 1926-1929 och även vidare under 1930-talet en betydelsefull facklig organisation som organiserade en stor del av stadens arbetare. 1928 var 326 stycken medlemmar anslutna inom Västerviks LS vilket kan jämföras med Grov- och fabriksarbetareförbundet avdelning 84:as medlemsstyrka vid samma år som var 273 medlemmar.⁷⁵ Detta väljer Karlsson att tolka som att Västerviks LS sedermera var den största fackföreningen i staden och även förblir så ett par år fram.⁷⁶ Värt att nämna i det sammanhanget, något Karlsson inte verkar bry sig om, är att LS organiserade alla former av arbetare och arbetstillhörigheter ifrån ibland vitt skilda arbetsplatser medan t.ex. Grov – och fabriks avdelning 84 endast organiserade tändsticksarbetare vid framförallt samma arbetsplats. En princip som för övrigt gällde alla de andra förbundsavdelningarna kopplade till LO i Västervik. Några av utgångspunkterna och därmed slutsatserna blir därför en aning missvisande där styrkeförhållandena mellan de olika LO-avdelningarna och den syndikalistiska organiseringen oproportionerligt tillfaller de sistnämnda i fördel.

Detta till trots så är det viktigt att inte underskatta syndikalisternas fackliga inflytande och makt i Västervik. Detta gäller inte minst över inriktningen av de lokala fackliga verksamheterna något som bl.a. visar sig i deras stora delaktighet i Västerviks fackförenings samorganisation (VFS) och inte minst via de styrelseuppdrag som några av dess medlemmar blev framröstade till.⁷⁷ VFS stadgar tillät samarbete mellan de olika fackföreningsrörelserna, trots ideologiska skiljelinjer, och detta innebar enligt Karlsson att VFS som organisation radikaliserades. Inom ramen för VFS samarbetade syndikalister och LO-förbunden⁷⁸ i en mycket hög utsträckning utifrån det gemensamma klassintresset som i regel stod framför eventuella politiskideologiska skiljelinjer dem emellan. I samklang med detta påvisar Karlsson att radikaliteten även i LO-avdelningarna var stor då ett så pass djupgående samarbete med syndikalisterna annars hade varit otänkbart och hon efterfrågar också en

⁷⁴ Ett sammanfattande referat av hennes slutsatser i undersökningen går även att hitta i SAC:s jubileumsbok ”*Ett sekel av syndikalism*” (2012)

⁷⁵ Karlsson 2006:24

⁷⁶ Karlsson 2006:26

⁷⁷ Karlsson 2006:41

⁷⁸ Något som lite nedsättande och konsekvent benämns som ”reformister” men som i själva verket inneslöt en spretig blandning av kommunister, frihetliga socialister och mer reformatoriskt lagda socialdemokrater.

vidare forskning kommunisternas inflytande i Västerviks arbetarrörelse, något som denna uppsats hoppas kunna bringa lite klarhet i.⁷⁹

Ingemar Sjöo (2004) skriver även om den syndikalistiska rörelsen och dess starka fäste bland arbetarklassen i Västervik. Han skriver om en långt utdragen konflikt mellan fabriksledningen på Strebelverken och den lokala LS-sektionen. I över ett år, fr.o.m. 12 mars 1934 till 26 mars 1936, låg LS-sektionen i strejk.⁸⁰ De hade hamnat i konflikt med arbetsgivaren angående företagets införande av ackordspriser vilket skulle innebära kraftiga sänkningar av löneinkomsterna. Konflikten handlade också om flera systematiska inskränkningar på arbetsvillkoren så som ett upptrissat arbetstempo, en hälsofarlig arbetsmiljö, obefintliga olycksfalls – och sjukförsäkringar samt en arbetsledning som enligt arbetarna var diktatorisk och alltför hårdför.⁸¹ Sjöo beskriver inte bara en långdragen och hård strid mot företagsledningen med en fällande stämning i Arbetsmarknadsdomstolen, polisiär hetsjakt och kampen mot strejkbryteri utan även det sätt på vilket hela arbetarklassen i Västervik stod solidariskt upp för de strejkande arbetarnas i deras klasskamp. Alla ekonomiska insamlingar, de direkta – och indirekta konfrontationerna med inhyrda strejkbrytare som det rådde allmän klappjakt på och alla de folkliga stödmanifestationerna talar för detta.⁸² Det är som att en slags klassmedveten och revolutionär ådra finns bland västervikarna som på något sätt är talande för den sinnesstämning som var rådande under den här tiden. Sjöo beskriver däremot också hur majoriteten LO-förbund i den fackliga centralorganisationen⁸³ en bit in i december 1934, då konflikten varit igång i drygt 9 månader, krävt att striden bör hävas och att den endast eldades på av syndikalisternas uppstudsighet och enfaldhet.⁸⁴ Den hävdes även också tre månader senare med vissa småsegrar för de strejkande, så som förbättrade löner och ny arbetsledning, om än dock segrar med en viss bitterljuv bismak då avtalet till viss del roddes i hamn tack vare hjälp utifrån med statens förlikningsman och det faktum att flera av strejkbrytarna fick arbeta kvar på arbetsplatsen.⁸⁵

⁷⁹ Karlsson 2006:46

⁸⁰ Sjöo 2004:201, 212

⁸¹ Sjöo 2004:201

⁸² Sjöo 2004:206-208

⁸³ VFS uppluckring och införandet av lokal FCO

⁸⁴ Sjöo 2004:209

⁸⁵ Sjöo 2004:212

Grov 84:an

Tändsticksindustrin genomgick stora produktionsförändringar runt sekelskiftet. Dessa förändringar hade dels att göra med omfattande rekrytering av arbetskraft och dels en tilltagande mekanisering av produktionsmedlen till följd av större kapitalsatsningar i verksamheten. Löner och arbetsvillkor var dock strängt förbehållet disponentens och företagsledningens godtycke utan något direkt samråd med arbetarna. Detta skapade ett behov av en organisation som kunde föra arbetarnas talan och verka för deras intressen med arbetsgivarsidan. Den 16 mars 1902 arrangerades därför ett stormöte där 83 stycken anmälde sitt medlemskap i fackföreningen och där det även beslutades att fackföreningen skulle gå med i Västerviks arbetarekommun.⁸⁶

Storstrejken 1909 som var ett rejält bakslag för hela den gemensamma arbetarrörelsen hade enorma konsekvenser för fackföreningarna och så även för de organiserade tändsticksarbetarna i Västervik. Många utestängningar av betydelsefulla fackliga personer, medlemstapp, mindre intresse och en ännu starkare motståndare i en stärkt arbetsgivarsida. Avdelningsstyrelsen bedömde situationen som så svår att det inte ens var lönt att få arbetsgivarparten till förhandlingsbordet under de nästkommande åren. 1912 var endast 27 medlemmar anslutna i föreningen och det skulle dröja flera år innan den avsomnade avdelningen skulle hämta sig. Ett växande missnöje bland fabriken stigande antal arbetare och efter mobiliserande agitation kom dock spillrorna av avdelningen att fogas ihop igen. 1916 går förbundet på offensiven i avtalsförhandlingarna och lyckas driva igenom principiellt viktiga krav så som ledighet på 1 maj, löneförhöjningar och bättre ackord – och timlönepriser. Den lyckade avtalsrörelsen innebar en kraftig medlemstillströmning.

Den första halvan på 20-talet kom att bli färgad av en tuffare klasskamp mellan arbetsgivare – och arbetare. Upprivna avtal, löneinskränkningar, avskedningar och permitteringar i en utsträckning som fackföreningen inte varit med om tidigare. Levnadsvillkoren för många tändsticksarbetare krymptes och hålen i det sociala skyddsnätet var stora och lätta att falla igenom. I en sådan situation kan kanske fackföreningen vara den räddningsplanka som man fick balansera på och det är också under den här tiden som fabriks och metall 84:an växer till

⁸⁶ Wennberg, Kärki, Landsorganisationen i Sverige (Västervik), *Jubileumsskrift 1932-1982*, Sektionen, Västervik, 1982, 72

att bli den största fackavdelningen i staden, 1929 var medlemsantalet 278.⁸⁷ Grov 84:an hade vuxit till en maktfaktor att räkna med i kampen för tändsticksarbetarnas och Västerviks arbetarklass intressen.

Teoretiska verktyg

För att kunna förstå de politiska maktförhållandena och dess fackliga inverkan och påverkan krävs en begreppsapparat och analytiska verktyg som är lämpliga för ett sådant ändamål. Det teoretiska ramverk som här kommer presenteras har fungerat som ett konkret hjälpmedel för att operationalisera och förstå ett källmaterial som i forskningsprocessen kan kännas svårt att tolka och oöverkomligt. Eftersom uppsatsen vidrör frågor som handlar om makt och kanske i synnerhet just om facklig makt så kommer dessa begrepp att preciseras samt kommer de teoretiska utgångspunkterna om maktresurser att vidareutvecklas.

Facklig makt och maktresurser

Antalet bidrag i den akademiska diskussionen om maktteori är minst sagt talrik. Det är många meningar som går isär och det finns en rik flora av alternativa tolkningar om hur begreppet närmare ska definieras. Detta är dock en diskussion som här kommer lämnas åt sidan av omfångsmässiga såväl som tidsmässiga skäl samt för att det är en debatt som bitvis kan anklagas för mer akademiskt navelskåderi än att vara en faktisk tillgång för att förstå den materiella och praktiska verkligheten. Makt kommer här att förstås utifrån vad som troligtvis är den mest allmänt rådande definitionen d.v.s. när vi säger att aktör A utövat makt över aktör B menar vi att A fått B att göra något mot B:s vilja med hjälp av hot om sanktioner eller belöningar.⁸⁸ Detta är dock en definition som tydligt fokuserar på makt i utövandet och som handling. Sociologiprofessorn Walter Korpi föreslår därför att maktanalyser mer tydligt måste utgå från de grundläggande förutsättningarna att faktiskt kunna utöva makt, maktens bas om ni så vill, och från det som han kallar för maktresurser.⁸⁹ Med maktresurser menas lite mer bestämt de förmågor eller medel som kan straffa eller belöna andra aktörer.⁹⁰ Angående detta hävdar Klas Åmark att det krävs empiriska undersökningar för att närmare kunna avgöra vilka

⁸⁷ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84 Årsmötesprotokoll 8/1-1929, Norra Kalmar läns Föreningsarkiv (NKLF)

⁸⁸ Åmark 1986:13

⁸⁹ Korpi, Walter, *Handling, resurser och makt: om kausala och finala förklaringsmodeller i maktanalys*, Inst. för social forskning, Stockholm, 1985, 114

⁹⁰ Korpi 1985:60-64 och jfr Åmark 1986:13

de centrala maktresurserna i det givna sammanhanget varit eller är.⁹¹ Maktresurserna är situationsbundna och beroende av omständigheterna och kan ha olika betydelse i olika sammanhang. De är också beroende av vilken maktrelation som studeras, vilket egentligen är ganska självklart, att de maktresurser som är viktiga och användbara i förhandlingen mellan LO och SAF skiljer sig på många sätt från de maktresurser som är centrala i relationen mellan kommunister och socialdemokrater inom en avdelning eller på förbunds nivå.⁹²

Det finns en viss tvetydighet i talet om facklig makt som är värd att nämna. Det går dels att förstå som fackföreningsrörelsens makt i relation till en motpart, såsom arbetsgivaren. Ett maktförhållande som påverkar fackets handlingskraft och förhandlingsläge i t.ex. avtalsförhandlingar och i arbetsmarknadskonflikter. Men det går också att förstå som hur maktförhållandena ser ut inom fackföreningsrörelsen och vem som har kontroll över de centrala maktresurserna.⁹³ Detta "vem" kan karaktäriseras av en inomfacklig maktkamp mellan olika fackliga strategier, en konflikts- och klasskampsorienterad och en klassamarbetande och kompromissvänlig, alltså den mellan främst kommunister och socialdemokrater.⁹⁴ Skiljelinjerna rör alltså de fackligpolitiska kraven och strategierna. Med facklig politik åsyftas här helt enkelt de krav och principer som den fackliga rörelsen driver och ställer till sin motpart. Detta är någonting som i regel föregås av en inomfacklig diskussion kring vad man bör begära samt de strategier och tillvägagångssätt för att nå dessa mål.⁹⁵

Maktresurser + maktrelationer= maktförhållandet

Precis som rubriken antyder så utgör maktförhållandet summan av maktresurser och maktrelationer tillsammans. I relation till uppsatsens tema används alltså begreppet maktförhållande för att sammanfatta hur balansen ser ut mellan undersökningens huvudfigurer. Att det är maktrelationen mellan kommunister och socialdemokrater som är i fokus har redan konstaterats men det kan också vara relevant att förtydliga vilka maktresurser som studien kommer att försöka reda ut. Utifrån en strukturerad genomgång av det empiriska

⁹¹ Åmark 1986:13

⁹² André 2000:12

⁹³ Dalin 2007:27

⁹⁴ Åmark, Klas, *Facklig politik och facklig makt 1910-1960: ett forskningsprogram*, Historiska inst., Stockholms univ., Stockholm, 1983, 16

⁹⁵ Åmark 1986:13

materialet har tre kategorier av maktresurser benämnt nämligen ekonomiska, politiska och kunskapsrelaterade. Dessa kommer att förklaras närmare under metoddelen.

Inom den forskningsflora som använder maktresursansatsen som analytisk grund görs ibland en skillnad mellan strukturella – och kulturella/hegemoniska maktresurser.⁹⁶ Med strukturella brukar det menas mer kvantifierbara resurser så som medlemstyrka, olika organisatoriska, ekonomiska – och politiska förutsättningar samt med kulturella/hegemoniska maktresurser brukar det åsyftas hur normer, värderingar och identifikation på olika sätt spelar in.⁹⁷ Ofta brukar denna typ av forskning komplettera Åmark och Korpis maktresursteori med andra teoretiska ramverk, som olika normteorier eller Antonio Gramscis hegemonibegrepp, för att lättare kunna föra ett resonemang om hur de strukturella maktförhållandena också upprätthålls via de kulturella maktresurserna. Denna sort av komplettering och uppdelning mellan struktur och överbyggnad anses inte relevant för denna typ av studie. Det finns nämligen en tendens att sådana analyser på ett alltför onyanserat och teoretiserande sätt utgår från att olika fackligpolitiska intressen, oavsett vissa motsättningar, faktiskt kan samverka och sammanfalla med varandra. En socialdemokratiskt styrd fackförening kan visst vara prenumeranter på den kommunistiskt styrda tidningen *Folkets Dagblad*, utan att deras fackliga hegemoni och maktinflytande rasar samman hux flux. Bakom den teoretiska begreppsapparaten finns också en praktisk vardag där livet flyter på med sina oregelbundenheter och efter sina ibland irrationella följder. Samtidigt får inte de kulturella maktresurserna underskuffas. För att förstå på vilket sätt de strukturellt och kulturellt betingade maktresurserna hänger samman så kommer även dessa att utforskas närmare genom att bl.a. lyfta fram den kunskapsspridning och bildningsverksamhet som sker inom ramen för den fackliga verksamheten.

Metod

Den metod som kommer användas bygger på den maktresursteori som tidigare har preciserats noggrannare. Valet av metod ställer alltså begreppet maktresurser i centrum för analysen och med detta begrepp åsyftas de förmågor eller medel som kan straffa eller belöna andra aktörer.⁹⁸ Angående om vad som mer konkret utgör en maktresurs menar Klas Åmark att det inte är något som teoretiskt på förväg kan fastställas utan är något som kräver empiriska

⁹⁶ Se t.ex. Horgby 1998, Andrén 2000 och Dalin 2007

⁹⁷ Andrén 2000:13

⁹⁸ Dalin 2007:24

undersökningar inom ett givet problemområde för att uttydas.⁹⁹ Detta innebär ett visst tolkningsutrymme för forskaren som innebär att man inte behöver låsa sig vid några teoretiskt fastställda ramar utan även ganska fritt kan läsa källmaterialet och vara öppen inför resurser som annars kanske hade hamnat i skymundan. Vad som utgör en maktresurs i ett givet sammanhang är även något som är beroende av vilken maktrelation som ska studeras.¹⁰⁰ Den maktrelation som kommer vara utgångspunkt för den här studien är som tidigare nämnt den mellan den fackliga oppositionen och i relation till andra fackligpolitiska intressen på en lokalfacklig avdelningsnivå.

En central maktresurs för att kunna förstå de politiska maktförhållandena inom Grov – och fabriks 84:an är den fackliga avdelningsstyrelsen och dess sammansättning. Den är central så tillvida att den dels är själva basen för maktutövning i den fackliga verksamheten dels därför att styrelsevalen också säger någonting om var merparten av fackmedlemmarnas politiska sympatier är hemmahörande och därmed också vilken fackligpolitisk inriktning de efterfrågar. Andra centrala maktresurser är de lokala fackliga och politiska samordningsorganisationerna som avdelningen är verksamma inom och valen av ombud till fackliga konferenser och förtroendeuppdrag. Det handlar m.a.o. om att mer ingående kartlägga hur de centrala maktresurserna är fördelade och vem som kontrollerar dem. Studier av basen för fackligt inflytande blir avgörande för att förstå den fackligpolitiska maktbalansen inom avdelningen.

Föregående metodik hjälper oss dock bara att klargöra den del av syftet som har att göra med hur de politiska maktförhållandena ser ut inom avdelningen. Vilken betydelse detta mer konkret får för den fackliga vardagen och hur de upprätthålls kräver dock andra handlingssätt. För att kunna göra detta har jag inspirerats av de kategorier av maktresurser och hur de används som Niclas Andréns använt, och vars forskning vi redan vidrört.¹⁰¹ Tre metodiskt och utifrån empirin utvalda kategorier av maktresurser analyseras - politiska, ekonomiska och kunskaps/bildningsrelaterade. De politiska handlar t.ex. om hur avdelningen ställer sig till motioner, skrivelser, anslag och samarbete med de olika politiska grenarna av arbetarrörelsen. Det ekonomiska om t.ex. bidrag, kollektivanslutningar och andra former av finansiell stödverksamhet. Det bildningsrelaterade om tidningsprenumerationer, studiecirkelutformning, propagandamaterial och den kunskapsrelaterade inriktningen i

⁹⁹ Åmark 1986:13

¹⁰⁰ Åmark 1986:13

¹⁰¹ Andréns 2000

föreningsverksamheten.¹⁰² Sammantaget blir en analys av dessa maktresurser ett kvitto på den ideologiska inriktningen samt över de strategier arbetarpartierna använde för att förstärka/försvaga varandras inflytande.

Enligt detta metodiska arbetssätt kan vi ringa in maktförhållandena och hur de upprätthålls och verkar inom avdelningen. Det säger däremot inte särskilt mycket om hur dessa inomfackliga omständigheter har haft någon mer konkret betydelse för den fackliga politik som förs. Därför måste även de fackliga kraven och förslagen studeras och jämföras utifrån dess politiskfackliga sprängkraft. De motsättningar och det samförstånd som kan uppkomma till dessa krav blir analyserbara indikatorer som säger mycket om avdelningens politiska kurs. Ytterligare ett led i detta är att undersöka hur avdelningen ställer sig till förbundsstyrelsen, LO och dess fackliga politik vilket kan anses som betecknande i vilken mån avdelningen är oppositionellt inriktad.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är därmed att utforska hur de politiska maktförhållandena såg ut och hur de konkret upprätthölls inom Västerviks största fackliga avdelning, Grov – och fabriksarbetareförbundet avdelning 84. Det är alltså ett fokus på den lokalfackliga miljön som bättre kan ge kunskap om på vilket sätt mer övergripande ideologiska – och fackligpolitiska skiljelinjer har haft någon konkret inverkan på den fackliga praktiken. Det finns även ett komparativt ändamål med uppsatsen som är att jämföra de resultat jag kommer fram till med tidigare forskning som är relevant för temat. Det ger sådana perspektiv som gör att jag lättare kan dra slutsatser huruvida mina resultat är i linje med forskningsläget eller mer utmärkande för just den lokalfackliga miljön i Västervik. De frågeställningar som denna uppsats kommer att vara vägledande i arbetet och ska besvaras är därför;

1. Hur ser de politiska maktförhållandena ut inom Grov 84:an mellan 1925-1930?
2. Hur påverkar och upprätthölls det politiska maktförhållandet inom avdelningen?
3. I vilken mån har de politiska maktförhållandena någon betydelse för den fackliga politik som förs?
4. I vilken mån är den fackliga situationen utmärkande för den lokalfackliga kontexten i Västervik?

¹⁰² Jfr Andrén 2000

Urval, material och begränsningar

Det huvudsakliga studieobjektet som uppsatsen kommer fokusera på är Grov – och fabriksarbetareförbundets avdelning 84 och dess fackliga verksamheter. Detta val beror på att det var den största fackliga avdelningen i Västervik mellan 1925-1930. Fackavdelningen organiserade också arbetarna på den största arbetsplatsen i staden, Västerviks tändsticksfabrik, vilket gör fackorganisationen till en avgörande maktfaktor i den lokala fackföreningsrörelsen. Något som bl.a. visar sig om man studerar den fackliga lokala samorganisationen (VFS) där Grov – och fabriksåttifyran hade en ledande ställning och många av styrelse – och förtroendeposterna. Alla fackorganisationer i Västervik hade alltså ett ingående lokalt samarbete inom ramen för VFS vilket gör att även källmaterial från samorganisationen under undersökningsperioden också blir viktigt empiriskt underlag. Eventuellt samröre inom arbetarkommunerna kommer också belysas men snarare i en sekundär mening med bakgrund av de tids och omfångsmässiga begränsningar som man ibland är tvungen att lyda under.

Det empiriska material som hållit hjärnverksamheten igång utgörs i huvudsak från mötesprotokoll av typen styrelse, avdelning, ombudsmannaförsamling samt även verksamhetsberättelser från huvudsakligen Grov – och fabriksarbetareförbundet och VFS. Detta material har till viss del kompletterats med verksamhetsberättelser, årsredovisningar, medlemsförteckningar, bidragslistor, inkomna skrivelser, cirkulär ifrån organisationer som LO, Västerviks kommunistiska arbetarekommun, Socialdemokratiska arbetarpartiet och Sveriges kommunistiska parti. Materialet har m.a.o. varit ganska spretigt och brett och har fungerat som pusselbitar att knåpa ihop för att få en överskådlig bild att försöka förstå och dra slutsatser utifrån. Materialet har insamlats från 1925-års början till och med 1930-års början. Urvalet av tidsperiod har främst att göra med att det är under den här tiden som den kommunistiska oppositionen var som mest välorganiserad och utmanade socialdemokratins dominerande roll inom fackföreningsrörelsen. De ideologiska gränserna inom arbetarrörelsen var fortfarande inte fixerade och arbetarpartiernas kamp om att få en ledande roll i rörelsens riktning påtaglig. Valet av tidsperiod är också välmotiverat därför att det precis var i brytpunkten innan Sverige skulle gå in i en av dess mest omvälvande samhällsprocesser i och med välfärdsstatens framväxt och det socialdemokratiska folkhemsprojektet.

Källmaterialet har i sin mångskiftande karaktär också varit till hjälp för att besvara frågorna på olika sätt. Genom verksamhetsberättelserna har jag kunnat fånga upp vilka fackligpolitiska frågor som varit viktiga under årets gång. Styrelse – och avdelningsprotokollen har bättre och mer utförligt kunna beskriva hur mötesdiskussionerna i dessa frågor konkret uppenbarade sig. Om meningsskillnader och samförstånd, om konflikter och enigheter i avdelningen. Protokollföraren har ofta skrivit ganska utförligt om hur diskussionerna artade sig men ibland skrivs det bara ut ”det utbröt häftig diskussion om ämnet” vilket har tolkats som att det rådde meningsskiljaktigheter inom avdelningen i den specifika frågan. Årsmötesprotokollen då avdelningen röstade om styrelsen har varit en indikator på hur de politiska maktförhållandena såg ut. Namnen på styrelsemedlemmar, representanter vid ombudsval och andra fackligt aktiva har i möjligaste mån jämförts med medlemsförteckningar och dess samröre med arbetarpartierna för att få aningar om dess politiska hemvist. Vilka frågor, fackliga strategier och konsekvenser som styrelsens politiska sammansättning får har studerats. Skrivelser och cirkulär från olika organisationer och hur avdelningen beslutar att ta ställning gentemot dessa har också tolkats som indikatorer på de politiska förhållandena inom avdelningen.

Det samlade materialet har varit av olika kvalitet. Källorna från Socialdemokraterna och dess arbetarkommun har framförallt varit undermåliga, där ofullständiga medlemsuppgifter och ekonomiska årsredovisningar har inneburit svårigheter att koppla vissa personer till partiet. Detta har medfört att uppsatsens syfte och frågeställningar mer har kretsat kring den kommunistiska oppositionen på avdelningen och motsättningarna till övriga föreningsmedlemmar samt om hur dessa motsättningar kommit till uttryck. Bäst bevarat har källorna ifrån Grov – och fabriks varit men där saknas ett antal verksamhetsberättelser. Något som kompenseras genom att mer ingående studera de årtalens styrelse – och avdelningsprotokoll. Det empiriska materialet har uteslutande insamlats från Norra Kalmar Läns Föreningsarkiv och med dess hjälpsamma personals bistånd i Västervik.

En lokalhistorisk bakgrund

Industristaden Västervik

I nordöstra Småland ligger den lilla staden Västervik. Den ligger där som insprängd på kustremsan med Linköping i norr och Kalmar i söder. Att det är en småländsk stad får många av stadens besökare att höja på ögonbrynen då västerviksdialekten, med sin unika särprägel, står östgötskan betydligt mycket närmre än den klassiska småländskan. Till följd av sitt

strategiska läge längs kusten så har en stor del av stadens produktion varit präglad av sjöfart och skeppsbyggeri. Redan 1548 beordrade Gustav Vasa att staden att upprätta ett varv som skulle bedrivas i kronans namn och framförallt för att förse den försvarsstyrka som kronan vid denna tid höll på att rusta upp. Invånarantalet i Västervik runt den här tiden har beräknats till runt 400 och mer än en fjärdedel av dessa Västerviksbor blev arbetsföra i det nya skeppsvarvet.¹⁰³ Den historiska tradition av varvsindustri kom också att upprätthållas av företag som Stora varvet, Slottsholmsvarvet och Altonavarvet som poppar upp under 1700-talet och fortsätter sin verksamhet under 1800-talet och efter vissa företagsmässiga omläggningar även på 1900-talet.¹⁰⁴ Staden var en viktig sjöfartsstad och ansågs som ostkustens näst mest betydelsefulla efter huvudstaden under 1800-talet.¹⁰⁵

Under slutet av 1700-talet växer småindustrier och enklare manufakturer fram i staden, dels underleverantörer till den dominerande varvsindustrin så som ett repslageri och ett becksjuderi som framställde beck från tjära för tätning av skeppsskorv, men även en yllefabrik, ett tobaksspinneri och en textiltryckerifabrik. Industrialiseringen vidareutvecklas och blir alltmer påtaglig i Västervik under 1800-talet vilket hänger ihop med den kraftiga befolkningstillväxt och inflyttning som sker i staden under detta århundrade. Invånarantalet omkring 2900 år 1800 har vid nästkommande sekelskifte växt till ett antal om 8000 västervikare.¹⁰⁶ Därtill växer den grund fram som formar Västervik till en arbetarstad där enklare hantverk och jordbruk i större grad ersätts av lönearbete i den framväxande industriella produktionen och i verkstadsarbete. Betydelsefulla näringsverksamheter som är värda att nämna i det sammanhanget är snickerifabrikens produktion av fönsterkarmar och dörrar, de större stenhuggerierna där Bröderna Flinks, Schannongs och AB Granit tordes vara störst, Västerviks glasbruk med en arbetsstyrka över 100-personer, Stegeholms träförädlingsfabrik och Västerviks Tändsticksfabrik.¹⁰⁷ Varav den sistnämnda mer ingående kommer att beskrivas längre fram i uppsatsen.

Sambandet mellan befolkningsökning och industriell expansion är fortsatt stark under 1900-talets första decennier och framförallt vad det gäller den mer storskaliga industriella produktionen där garvämnesfabriken Tannin, AB slipmaterial, pappersindustrin,

¹⁰³ <http://www.vastervik.com/sv/artikel/om-vastervik> (2014-11-04)

¹⁰⁴ Ibid

¹⁰⁵ Karlsson 2006:21

¹⁰⁶ Dalgren, Lars Ejnar, *Västerviks historia 1719-1932. [Illustr.]*, Västervik, 1933, 303

¹⁰⁷ Lars Dalgren 1933:345

centralbryggeriet och Strebelverken kom att mönstra många nya arbetstillfällen.¹⁰⁸ 1915 bodde 11 000 i staden men under 1920-talet stagnerar befolkningstillväxten i Västervik.¹⁰⁹ En stor del av produktionen i staden under den här tiden var exportinriktad och med en ökad internationell konkurrens på världsmarknaden, som sakta börjat repa sig från första världskrigets marknadskonsekvenser, skulle detta innebära en sjunkande efterfrågan på arbetskraft inom Västerviks många industrier.¹¹⁰ Den ökade konkurrensen innebar också lägre priser på de varor som producerades och skeppades ut till världens olika hörn vilket i Sverige innebar en lägre profitkvot för arbetsgivarna och dess investeringar i produktionen, så som att köpa arbetskraft.¹¹¹ Detta skulle sammantaget och i relation till den ovan nämnda befolkningsexplosionen i staden innebära en växande och allt mer utbredd arbetslöshet i Västervik under 1920-talet. Eftersom kollektivavtalet delvis reglerade att arbetsgivaren inte kunde rubba på lönepriserna hursomhelst blev konsekvenserna ofta uppsägningar, permitteringar och förkortningar av arbetstiden utan bibehållen lön.¹¹² Även fast de dalande ekonomiska konjunkturspilarna började peka uppåt fr.o.m. 1923 så var det inte förens 1927 som industrin i nationella mått mätt sysselsatte fler arbetare än vad den hade gjort 1920. Arbetslöshet och hårdare konkurrens kring arbetstillfällena borde därför också vara något som präglade Västerviks arbetsmarknad under större delen av 1920-talet. Den stora befolkningsökning runt 1900-talets första decennier, som mattades av något under 1920-talet, bidrog dessutom till ett växande befolkningslager i arbetsför ålder som spädde på en sådan arbetsmarknadsutveckling.¹¹³ En utveckling med en ännu tydligare motsättning mellan arbete och kapital vilket kommer till uttryck i 1920-talets ökade antal arbetsmarknadskonflikter och en djupgående radikalisering i fackföreningsrörelsen.

Västerviks tändsticksfabrik AB

Tändsticksfabriken i Västervik är en av stadens äldsta industrier och grundades redan 1857. Snabbt skulle industrin växa och bli stadens största arbetsplats med en höjdpunkt på 20-talet med en total arbetsstyrka mellan 800-900 personer men sysselsatte till att börja med 80-talet arbetare.¹¹⁴ Arbetet på fabriken inneslöt hela produktionsprocessen, från aspvirke till färdiga tändstickor, och skedde inledningsvis till stor del för hand med viss hjälp av enklare maskiner.

¹⁰⁸ Karlsson 2006:21

¹⁰⁹ Dalgren 1933:303

¹¹⁰ Karlsson 2006: 22, Åmark 1986:115

¹¹¹ Åmark 1986 115-117

¹¹² Wennberg, Kärki 1982:86

¹¹³ Jfr Åmark 1986:122

¹¹⁴ Kjellgren, Sven, *Västervik 1900 till 1930: en berättelse i ord och bild*, Impactum, Stockholm, 1988, 193

Runt 1874 arbetade strax över 100-talet vid fabriken och anmärkningsvärt är att hela 82 stycken av dessa var barn eller ungdomar under 20-år.¹¹⁵ Strax innan sekelskiftet blev den förmögne kapitalisten Löwenadler huvudaktieägare och skulle investera stora mängder kapital för att utveckla produktionsmedlen och för att rekrytera fler arbetare till fabriken. Det är dessutom under samme Löwenadler som fabriken börjar ingå i den större företagsgruppen Jönköping & Vulcans Tändsticksfabriks AB där flera fabriker runt om i Sverige skulle ingå. En företagsgrupp som senare skulle ingå i koncernen Svenska Tändsticksbolaget fr.o.m. 1917.¹¹⁶ Under den här tiden ökar produktionstillverkningen rejält och likaså antalet anställda som under 1900-talets två första decennier låg mellan 600-700 arbetare.¹¹⁷

Arbetet inne på fabriksområdet var uppdelat på olika avdelningar utefter de olika momenten i produktionsprocessen. Utomhus tog man hand om de stora aspstockarna som låg i vatten innanför länsar. Ett för övrigt populärt tillhåll för stadens ungar att leka där de gav sig på de livsfarliga strapatserna att hoppa omkring bland stockar och timmer. Närvaron av barn var ett uppskattat inslag för dessa arbetare då ungarna brukade agera väckarklockor om förmannen skulle dyka upp under en välbehövd eftermiddagstupplur mitt uppe i slitet.¹¹⁸ Utomhusarbetet var annars ett tungt arbete där barkhöljet skulle rensas bort med hjälp av barkarmaskiner som dånade högt. Hörselkåpor var det inte tal om men hade man tur kunde man stoppa i ett par bomullstussar i öronen för att skydda mot det värsta oväsendet vilket ofta lyckades mindre bra då mer eller mindre grava hörselskador tillhörde vanligheterna på fabriken.¹¹⁹ Stockarna kapades och bars sedan ner i fabrikskällaren där de skulle torka.

I svarven som de sedan hamnade i styckades dessa upp i avlånga fanér för att sedan hackas upp med hackmaskiner till bitar och splints i samma storlek som tändstickor. Tunnare fanérbitar eller spill användes till askarna som först in på 1900-talet började göras på fabriken med maskiner. Innan dess var askarna något som framförallt tillverkades och limmades ihop i hemmen och även många av stadens interner vid fängelset. Det var ett tidsödslande arbete med dåligt betalt som dock kunde dryga ut kassan en aning. Stanken av nylimmat asprä brukar vara en odör som väcker många minnen till liv för många äldre generationer ifrån Västervik.

¹¹⁵ Kjellgren 1988:192

¹¹⁶ Ibid

¹¹⁷ Ibid

¹¹⁸ Larsson, Karl Erik, *Några minnen och hågkomster från stora tändsticksfabriken i Västervik och om människor som där hade sin gärning och utkomst.*, Västerviks stadsbibliotek, Västervik, 1994

¹¹⁹ Kjellgren 1988:192

Stickorna behandlades sedan i ett slags kemiskt bad som gjorde att många arbetare vid denna avdelning fick dras med eksem och frätskador. Vidare till redningsmaskinerna där stickorna impregnerades med tändsats och tändsidan skulle sättas på asken. Här var det viktigt att det var rätt mängd vatten i tändsatsen som annars kunde ta eld. En överhängande hälsorisk som fanns med genom en stor del av produktionskedjan. Tre större bränder är dokumenterade på fabriken varav den häftigaste inträffade 1893 och fick till följd att 2 kvinnor omkom och ett 10-tal andra allvarligt skadades. Eldsvådan var så häftig att endast den omkringliggande muren kvarstod.¹²⁰ Brännskador var för övrigt ett vanligt och obehagligt inslag i fabriksvardagen. En annan arbetsmiljöfarlig del i produktionsprocessen var i packsalen¹²¹ där tändstickorna lätt kunde antändas vid friktionen mot plåten i askfyllningsmaskinerna. Något som förvärrade riskerna för de kvinnor som framförallt arbetade där var att arbetstempot var upptrissat till följd av ackordprissättning på deras arbete.

Tändsticksförsäljningen i Västervik vid den här tiden måste nära nog vara obefintlig. De allra flesta hade någon familjemedlem eller vän som arbetade vid fabriken och där man råkade smussla med en ansenlig mängd tändsticksaskar i sin matlåda eller innerficka. Däremot gick en stor del av tillverkningen utomlands och packades därför i zinklådor som hämtades upp av transportfartyg som packades vid fabriken lastbrygga och från avlastningsmagasinet. Viktiga exportländer var Kina, Ostindien, Indien och Java.¹²²

Undersökning

Sammanställningen av den empiriska undersökningen kommer att ha en tematisk indelning. En indelning som helt enkelt tar utgångspunkt för att kunna besvara de frågeställningar som uppsatsen tagit sig i kast med att besvara. De teman som sedermera stolpats upp och utgör rubriker under följande avsnitt är ”Den fackliga oppositionen”, ”Den fackliga verksamheten” och ”Motsättningar eller samarbete?”. Därefter kommer en resultatdiskussion ta vid som också kommer relatera undersökningens resultat med relevanta delar av den tidigare forskning och de fackliga huvudlinjer som vi tidigare har presenterat och för att kunna placera Grov 84:an i ett större övergripbart sammanhang.

¹²⁰ Kjellgren 1988:192

¹²¹ ”Lådvin” i dagligtal

¹²² Kjellgren 1988:196

Den fackliga oppositionen

År 1917 lämnar Grov 84:an den socialdemokratiska arbetarekommunen. De bakomliggande orsakerna till detta är sedan tidigare okända i forskningsläget men detta har definitivt att göra med politiska inre motsättningar och efterverkningar av den socialdemokratiska partisprängningen 1917. En årsberättelse från arbetarkommunen efterföljande år beskriver det som att ”striden stod het mellan de olika meningsriktningarna” och att det ”inre arbetet destabiliserats” till följd av konflikten.¹²³ De politiska stridigheterna leder till upprättandet av en ny arbetarkommun under ledning av Socialdemokratiska Vänsterpartiet och tillsammans med de fackliga avdelningar som stod till partiets förfogande. En av dem är Grov 84:an men det gäller även 11 andra, och därmed en majoritet av, de fackliga avdelningarna i staden.¹²⁴ Efter beslut av partikongressen 1921 och då partiet anslutit sig till Komintern byter även den lokala politiskfackliga samarbetsorganisationen namn till Västerviks kommunistiska arbetarekommun.¹²⁵ Mötesdeltagandet och de ekonomiska uppbördsböckerna från tiden 1925-1930 tyder på att tändsticksarbetarna från 84:an är anslutna och verkar inom den kommunistiska arbetarkommunen genomgående under hela undersökningsperioden. Grov 84:an hade ett betydande inflytande och förtroende i organisationen vilket bl.a. visar sig i att både Elliot Bergkvist, Uno Grehn och Karl Hjärtkvist från 84:ans avdelningsstyrelse även går att finna i arbetarkommunens styrelse mellan 1925-1927. Den förstnämnde var även organisationens ordförande under samma tidsperiod.¹²⁶ Samarbetet inom ramen för arbetarkommunen handlar mycket om valtaktisk samverkan, fackligpolitiska strategier, agitation och opinionsbildning samt hur organisationerna med ekonomiska bidragsmedel och med annan hjälp kan stötta varandra.

En central maktresurs att undersöka för att förstå styrkeförhållandena inom avdelningen har vi kunnat konstatera är styrelsen och dess sammansättning av ledamöter. Att ha en ledande roll inom avdelningsstyrelsen på sin arbetsplats förstärker ens fackliga maktposition och därmed också möjligheterna till fackligpolitiskt inflytande. Genom att jämföra SKP:s lokala partimedlemsförteckningar och de av avdelningsmedlemmarna framröstade styrelseledamöterna så kan vi få ett hum om hur de interna politiska maktförhållandena inom 84:an såg ut. Efter en snabb överblick av dessa kan vi konstatera att de organiserade kommunisterna hade en alltjämt stark ställning i Grov 84:an. 3 av 5 ledamöter i 1925-års

¹²³ Årsberättelse, Västerviks arbetarkommun av Soc. Dem. Vänsterpartiet, 1918 (NKLF)

¹²⁴ Medlems – och uppbördsbok, Kommunistiska arbetarkommunen, 1922 (NKLF)

¹²⁵ 1921-års verksamhetsberättelse Västerviks Kommunistiska arbetarkommun

¹²⁶ Årsmötesprotokoll Västerviks Kommunistiska arbetarkommun 1925-1927

styrelse är betalande medlemmar i SKP.¹²⁷ I 1926-års avdelningsstyrelse är majoriteten fortfarande intakt där 4 av totalt 7 poster är tillsatta av medlemsbetalande kommunister.¹²⁸ Majoriteten stärks i 1927 års val med sammanlagt 6 kommunistiska partikamrater av totalt 9 ledamöter.¹²⁹ Från och med 1928 så börjar kommunisternas ställning att försvagas, i mått mätt av styrelseledamöter, och utgör inte längre en majoritet med 4 SKP av totalt 9 styrelsemedlemmar.¹³⁰ En numerär försvagning som är intakt i 1929-års styrelsesammansättning med 3 stycken partimedlemmar av totalt 7.¹³¹ Att antalet styrelseledamöter skiftar under åren har att göra med att antalet suppleanter varierar från år till år samt att styrelseposterna statistikförare samt vice statistikförare tillkommer i de senare styrelsevalen. Det bör även påpekas att styrelsevalen var slutet hållna vilket innebär att antalet röster på de kandiderande ledamöterna inte bokförs skriftligen. Något som annars skulle vara av intresse för analysen då sådan statistik både säger någonting om hur pass utbrett förtroende dessa kandidater har från föreningskamraterna och de interna styrkeförhållandena men också något om vilken uppslutning av medlemmar det var på mötena.

Analysen har alltså kunnat konstatera en numerär försvagning av kommunisternas inflytande i avdelningsstyrelsen fr.o.m. att 1927 års styrelse efterträds och till och med 1929-års styrelseval. Detta kan tolkas som ett tecken på trendbrott, vars eventuella orsaker vidare kommer analyseras, men det bör inte helt ännu förbigås utan att djupare studeras. En närmare granskning av hur fördelningen av styrelseposterna har förändrats visar nämligen på att de ”tyngre” och mer inflytelserika befattningarna under hela den undersökta tidsperiodens gång fortsatt innehades av kommunister. Detta är främst tydligt vad det gäller ordförandeskapet där SKP partikamraterna Karl Hjärkvist och Elliot Bergkvist turas om och byts av med att sköta ordförandeklubban under hela undersökningsperioden. Detsamma gäller sekreteraren och statistikföraren. De påfyllningar av avdelningsstyrelsemedlemmar som inte är partipolitiskt organiserade inom SKP får ofta viceposter eller suppleantuppgifter. Undantaget är dock kassören John Quist som sitter stadigt på sin plats genom hela undersökningsperioden. Så även fast kommunisterna förlorar ett visst numerärt inflytande på styrelsemötena och liknande så sitter de ändå ganska fast på de mer betydelsefulla styrelseposterna. Det som till synes och först verkade vara ett trendbrott kanske egentligen haft en marginell betydelse för den

¹²⁷ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, årsmötesprotokoll, 3/1- 1925 (NKLF)

¹²⁸ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, årsmötesprotokoll, 12/1 – 1926 (NKLF)

¹²⁹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, årsmötesprotokoll, 11/1 1927 (NKLF)

¹³⁰ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 14/2-1928 (NKLF)

¹³¹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, årsmötesprotokoll, 14/1-1929 (NKLF)

fackligpolitiska utvecklingen. Detta är dock en tolkning som kräver mer empiri att stödja sig på vilket är något som senare delar av uppsatsen får i uppgift att utreda närmre.

Till förbundskongresser, konferenser och fackliga landsmöten hölls det i regel omröstningar av vilka ombud som skulle få representera avdelningsmedlemmarna och deras intressen. Ibland fick ombuden vissa motioner, påbud och handlingsstrategier, som avdelningen eller styrelsen enats om, och som ombuden på mötet skulle verka för. Om man ska tolka mötesprotokollen så verkar det dock ganska ofta som att ombudens eget inflytande på mötena var ganska stort. Ombuden verkar alltså i många fall ha ganska fria tyglar i sitt mandat att föregå och rösta enligt avdelningsmedlemmarnas intressen. Därför bedöms även valen av ombud till dessa sammankomster som en betydelsefull maktresurs att kontrollera och för att ha något inflytande över den fackliga politiken. Omröstningarna tyder också på vilken fackligpolitisk linje som Grov 84:ans medlemmar anser var att föredra och hade tillit till. En sammanställning och genomgång av samtliga ombudsmannaval i avdelningen under undersökningsperioden visar att totalt 6 stycken icke-organiserade och 4 stycken partipolitiskt organiserade kommunister blev framröstade och skickade på konferenser och kongresser av olika slag.¹³² I regel så skedde dessa omröstningar utan några observerbara schismer eller motsättningar inom avdelningen, de skedde ofta i samförstånd och med demokratiskt ordnade omröstningar, vars resultat ofta skedde i enlighet med styrelsens förslag av ombud. Att styrelsens förslag av ombud ofta även gällde sådana som inte var partikamrater med desamma kan tyckas förvånande men tyder på en viss samsyn i de fackligpolitiska frågorna och ett förtroende på dessa ombuds handlingskraftighet.

En betydelsefull plattform för lokalt fackligpolitiskt inflytande var som tidigare redan nämnt Västerviks fackföreningars samorganisation (VFS). Det var en sammanslutning av stadens alla LO-avdelningar, De Arbetslösas Förbund och Västerviks LS för att samordna de fackliga aktiviteterna i staden och företräda den lokala arbetarklassens intressen på olika sätt.¹³³ Antalet ombud till VFS församling var beroende av föreningens storlek och Grov 84:an hade därmed en framstående roll i sin medverkan där som den största fackliga avdelningen från den största arbetsplatsen i staden.¹³⁴ Under undersökningsperioden varierar dess styrelse innehav mellan 1-2 platser och det är de redan nämnda Karl Hjärtkvist och Elliot Bergkvist som det

¹³² Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, genomgång av samtliga avdelningsprotokoll, 1925-1930

¹³³ Karlsson 2006:23

¹³⁴ Västerviks Fackföreningars Samorganisation, stadgar, 1922, s.4-5 (NKLF)

handlar om, två partianslutna kommunister.¹³⁵ VFS fungerar som en slags spindel i väven i Västerviks fackliga liv dit många viktiga avdelningsbeslut vidarebefordras och behandlas. Alltifrån konfliktåtgärder till upprättande av en arbetarstyrd arbetsförmedling tas beslut om.¹³⁶ Det är just detta som gör samorganisationen unik då detta var något som egentligen gick emot LO:s stadgar som bestämt hävdade att centralorganisationer av detta slag endast skulle ägna sig om lokal agitation och facklig informationsspridning.¹³⁷ Något annat som är utmärkande med VFS är att den även inneslöt ett ingående samarbete med syndikalisterna från LS. Faktum är att det är syndikalister och organiserade kommunister som alltjämt under hela undersökningsperioden utgör den breda styrelsemajoriteten. Det är m.a.o. en central maktresurs som kontrolleras och är under de fackliga oppositionellas inflytande. Vilka konkret verkan detta har för den fackliga politiska inriktningen och de beslut som tas blir en angelägen fråga att närmare undersöka framöver.

Sammanfattning

Vi har här kunnat konstatera att de fackligt oppositionella och kommunistiskt partiorganiserade kontrollerat flera grundläggande maktresurser inom Grov 84:an och dess fackliga funktioner. Detta har framförallt påvisats genom att studera styrelsens sammansättning där kommunisterna alltigenom haft ett märkbart förtroende bland medlemmarna och den grund för fackligpolitiskt inflytande som detta innebär. Grov 84:ans anslutning till den Kommunistiska Arbetarkommunen och flera aktiva medlemmars inflytande där förstärker en sådan analys och visar att den kommunistiska politiken och den fackliga verksamheten samexisterat under en längre tid. Samtidigt har vi även kunnat konstatera att många ombudsval till viktiga kongresser och dylikt tillfallit icke-organiserade, ofta även med styrelsens samtycke, något som antyder att skiljelinjerna inte var fullt så skarpa mellan föreningsmedlemmarna, i alla fall inte baserat på dess partitillhörighet. Vi har även påvisat att kommunister från Grov 84:an haft inflytande i det lokala samverkansorganet som genomgående under undersökningsperioden dominerats av fackliga oppositionella grupper bestående av kommunister och syndikalister.

¹³⁵ Se t.ex. VFS Styrelseprotokoll, 23/2-1926, VFS Årsmötesprotokoll 23/2 1927 (NKLF)

¹³⁶ VFS mötesprotokoll 27/10 om arbetsförmedling och Karlsson 23 (NKLF)

¹³⁷ Se t.ex. Karlsson 2006:23

Den lokalfackliga verksamheten

Denna analysdel kommer försöka att tydligare och mer gripbart klargöra vilken betydelse de politiska maktförhållandena inom Grov 84:an haft för den lokalfackliga verksamheten. Om hur de har upprätthållits, använts och haft någon betydelse i vardagen för de organiserade tändsticksarbetarna. Detta kommer göras genom att använda de tre maktresurskategorierna; politiska, ekonomiska och kunskapsrelaterade, för att strukturera det källmaterial som anknyter till detta ämne. Det är framförallt beslut från avdelningsmöten och styrelsemöten som analysen baseras på.

Politisk resursanvändning

Som det är tidigare fastställt så var Grov 84:an anslutna till Västerviks kommunistiska arbetarkommun och därmed starkt förbundna till SKP. Denna förbindelse innebar ett djupgående samarbete mellan avdelningen och partiet. Det visar sig främst i att grovstyrelsen tillsammans med andra kommunistiskt anströkta fackföreningar träffas minst en gång varje månad för att planera grundragen för partiets lokalpolitik och den fackligpolitiska verksamheten i Västervik. Att stadens största arbetsplats var en betydelsefull arena att ha inflytande över och kunna förankra sin politik vid behöver kanske inte förtydligas. Detta är inte allra minst märkbart i och med att flera av Grov 84:ans medlemmar sitter i arbetarkommunens styrelse. Elliot Bergkvist som ordförande mellan 1925 till 1927, då han tillträder som avdelningsordförande, och Uno Grehn som revisor mellan 1925-1926 samt Karl Hjärtkvist sekreterare mellan 1925-1927, samtidigt som han sitter som avdelningsordförande.¹³⁸ Inom ramen för arbetarkommunen inkluderades även 11 andra mer eller mindre betydelsefulla fackföreningar. Av de större fackorganisationerna borde troligtvis Stenindustri 43:an, Glasarbetarna, Metall 134:an och Trä 80:an räknas till och som organiserade arbetare på några av de större arbetsplatserna i staden.¹³⁹ Det är alltså anmärkningsvärt hur pass framskjuten plats tändsticksarbetarna hade i denna, i hänsyn till tiden och stadens storlek, stora organisation.

Enligt verksamhetsberättelserna från kommunen omnämns fabriken vid flera tillfällen och om hur kommunistiska arbetare där bör gå till väga för att öka sitt inflytande och flytta fram sina

¹³⁸ Västerviks Kommunistiska Arbetarekommun, genomgång av årsmötesprotokoll 1925-1930 (NKLF)

¹³⁹ Västerviks Kommunistiska Arbetarekommun, kassabok 1925-1930 (NKLF)

ställningar där.¹⁴⁰ Verksamhetsberättelsen från 1925 omnämner att ett visst fraktionsarbete påbörjats på fabriken och att en grupp bildats för att agitera och radikaliserar arbetarna där. Det omnämns också att dessa celler och fraktioner lämnar mer att önska och att det endast totalt rör sig om ett 14-tal arbetare.¹⁴¹ En viktig fackligpolitisk fråga för fraktionsarbetet verkar vara att agitera för beslut om att skicka ombud till Göteborgskonferensen som enhetskommittén och SKP anordnar. 1926-års verksamhetsberättelse bekräftar dock svårigheterna med denna fackligpolitiska strategi som menar att cellverksamheten på arbetsplatserna i staden, och på tändsticksfabriken, inte har ordentligt kommit i funktion. Med anledning av detta omorganiseras de kommunistiska arbetsplatsgrupperna och byter taktisk strategi som verksamhetsberättelsen talar om;

[...] beslut fattats som innebär en organisationsform som i lika hög utsträckning kommer sätta varje medlem i partiet i verksamhet. Det beslutet som fattats kommer under år 1927 att praktiskt prövas och styrelsen uttalar redan nu förvissningen om dess utmärkt. Denna avhänger emellertid av varje medlems pliktänsla mot organisationen men med kännedom om att denna avsevärt stärkts under senare delen av tilländalupna året finns inget tvivel om experimentets lyckosamhet.¹⁴²

Vad denna strategi mer konkret går ut på vidareutvecklar inte verksamhetsberättelsen men detta ”experiment” har med största möjliga sannolikhet att göra med den enhetsfronttaktik som under denna tid börjar praktiseras inom fackföreningsrörelsen av kommunistiskt organiserade arbetare. Det är alltså ett politiskfackligt strategiskifte som det handlar om och som bygger på ett utvidgat samarbete med socialdemokratiska och partilösa medlemskamrater kring specifikt fackliga frågor med brett stöd bakom. Strategin sker under direkt inflytande av partiet och den kommunistiska arbetarkommunen. Precis som styrelsen förutspår verkar detta även leda till framgångar för dem inom Grov 84:an som under det följande året ökar sitt styrelseinflytande, där 5 av 7 ordinarie styrelseledamöter är partimedlemmar.¹⁴³ Även i lokala samordningsorganet VFS är kommunisterna i majoritet under 1927, 3 av 5 ordinarie styrelseledamöter utgörs av SKP medlemmar, 2 utav dessa från Grov 84:an.¹⁴⁴ Vi kan konstatera att många av de förslag och beslut, som kommunisterna försöker bygga breda allianser kring under enhetsfronttaktikens logik, som diskuteras och tas beslut om i Grov

¹⁴⁰ Västerviks Kommunistiska Arbetarekommun, verksamhetsberättelser 1925,1926 (NKLF)

¹⁴¹ Västerviks Kommunistiska Arbetarekommuns, verksamhetsberättelse 1925 (NKLF)

¹⁴² Västerviks Kommunistiska Arbetarekommuns, verksamhetsberättelse 1926 (NKLF)

¹⁴³ Grov – och fabriksarbetarförbundet avd. 84, årsmötesprotokoll, 11/1-1927 och Sveriges Kommunistiska Parti (SKP), Medlems – och uppbördsbok (NKLF)

¹⁴⁴ VFS, årsmötesprotokoll, 23/2 1927 och SKP Medlems – och uppbördsbok (NKLF)

84:an under nästkommande år saknar den tydliga politisk-fackliga kopplingen. Det är lokalfackliga och mer vardagsnära frågor som står i fokus. De ideologiska gränserna är inte lika skarpa och lättanalyserade längre.

Analysen har inte kunnat finna några inkomna motioner, cirkulär eller skrivelser som kommer direkt från något av arbetarpartierna. Däremot tar fackföreningen ställning i en rad kampanjer, och upprop som kan sägas vara ideologiskt anstrukna. De tydligaste illustrationerna på det är de som inkommit från Enhetskommittén. Inbjudan av Metall 41:an till den redan nämnda göteborgskonferensen diskuteras under ett avdelningsmöte i december 1925. Inbjudan väcker enligt protokollskrivaren en ”livlig diskussion” och beslutet om deras eventuella närvaro härskjuts istället till VFS.¹⁴⁵ Det är tydligt att avdelningen är splittrade och oeniga till det fackligoppositionella initiativet från metallarna, så till den grad att de faktiskt inte kan fatta beslut i frågan och därför vidarebefordrar frågan till VFS. Något definitivt beslut i frågan om deltagande i konferensen har dessvärre inte kunnat hittas bland källorna men det är troligt att så skedde.¹⁴⁶ Nästa cirkulär från Enhetskommittén behandlas på ett avdelningsmöte i december 1926. Denna gång är det en vädjan om ekonomiskt stöd från medlemmar och sympatisörer för att kunna finansiera kommitténs arbete. Återigen bryter en livlig diskussion ut och mötesdeltagaren Manne Johansson yrkade avslag på frågan vilket även verkar ha bifallits.¹⁴⁷ Under samma möte anmäls även kandidater till det nästkommande årsmötets styrelseval och det verkar som om de reformistiskt lagda arbetarna kraftsamlat till detta möte med en majoritet av kandidaturena vilket kan ha bidragit till beslutet men som den observante läsaren dock redan vet fick detta föga konsekvenser för nästkommande styrelse som blev en starkt kommunistiskt styrd sådan.

Det verkar som om de socialdemokratiska krafterna i Grov 84:an alltefter blir mer marginaliserade. Avdelningen blir prenumeranter på Enhetskommitténs tidning ”*Facklig enhet*”, som tas emot i stora upplagor och finns till försäljning för medlemmarna, och som verkar varit bidragande av att influera tändsticksarbetarna i en mer radikal framtoning.¹⁴⁸ Detta visar sig tydligt på ett avdelningsmöte då cirkulär 618 ifrån LO, ”*Slå vakt om fackföreningarna – hindra det kommunistiska splittringsarbetet*”, tas upp för behandling på ett möte i december 1928. Sekreteraren antecknar; ”*diskussionen berörde för det mesta LO*

¹⁴⁵ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 8/12-1925 (NKLF)

¹⁴⁶ Det refereras bl.a. till mötet ett par gånger i källmaterialet. Se t.ex. VFS, mötesprotokoll, 28/12-1928 (NKLF)

¹⁴⁷ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 14/12-1926 (NKLF)

¹⁴⁸ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 10/1 – 1928 (NKLF)

som *splittringsmakare bland arbetarna*” och det beslutas sedan att Grov 84:an ska skriva ett protestuttalande som ska skickas till arbetartidningarna och LO.¹⁴⁹ Kommunisternas maktställning är stark och misstron mot den fackliga ledningen i LO utbredd bland mötesdeltagarna. Under samma möte behandlas även ett cirkulär från Enhetskommittén om en inbjudan till dess fackliga landskonferens, ”antimondkonferensen”, som skulle hållas i Stockholm. Likt förra inbjudan så vidarebefordras frågan till VFS med en redogörelse för att avdelningsmedlemmarna instämmer med skrivelsens innehåll.¹⁵⁰ Två veckor senare behandlas frågan på VFS ombudsmannamöte. Beslutet föregicks av en längre diskussion där det är tydligt att kommunisterna och de fackligt oppositionella utgör en majoritet i samorganisationen. Dessa visar missnöje med fackledningens samarbete med arbetsköparna och såg Enhetskommitténs arbete som en väg att radikaliserar och stärka fackföreningsrörelsen.¹⁵¹ De flesta är eniga i att LO:s ledning, i och med dess medverkande i den kontroversiella Mondkonferensen, har gjort sig förtjänta av en rejäl avhyvling och bör sättas på plats. Det fattades således beslut att skicka ett ombud till Enhetskommitténs konferens för att representera västervikarna där.¹⁵²

Ett annat exempel på avdelningens politiska riktning är en inkommen skrivelse med en uppmaning från Sacco och Vanzetti-försvarskommittén, som var en kommitté med tydliga kopplingar till SAC.¹⁵³ Skrivelsen uppmanar alla SAC och LO medlemmar att gå in i en 24-timmars proteststrejk och bojkotta alla amerikanska varor med anledning av två organiserade amerikanska anarkisters, Sacco och Vanzetti, dödsstraff i ett mordfall. Anklagelser som var tydligt färgade av det amerikanska rättsväsendets rasism och aversioner gentemot politisk radikalism. Grov 84:an röstar visserligen emot dessa påbud om proteststrejk, med röstsiffrorna 14 för och 37 mot, och följer Landsekreteriatets och förbundets riktlinjer i frågan.¹⁵⁴ Däremot skulle det upprättas en protestskrivelse i frågan där man visar sitt principiella stöd till de fängslade kamraterna och avdelningen deltar även i en VFS-organiserad demonstration och protestmöte. På protestmötet är det lite smått förvånande ingen syndikalist som är huvudtalare utan Arvid Olsson, partisekreterare i SKP.¹⁵⁵ Flera andra offentliga möten och föreläsningar som det i källorna refereras till och som Grov 84:an deltar

¹⁴⁹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 11/12- 1928 (NKLF)

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ VFS, mötesprotokoll, 28/12-1928 (NKLF)

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Skrivelsen har försvunnit från Grov 84:ans handlingar men berör den här:

<https://www.sac.se/content/download/30968/232323/file/Sacco%201927.pdf> (2014-11-19)

¹⁵⁴ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 16/8-1927 (NKLF)

¹⁵⁵ VFS, mötesprotokoll, 24/8-1927 (NKLF)

i - som möten om antimilitarism och fackligt oppositionsarbete - är hållna och organiserade av SKP.¹⁵⁶

Första maj, arbetarrörelsens högtidsdag, var ofta ute i landet något som fackavdelningarna och arbetarna firade tillsammans med den del av den politiska arbetarrörelsen som man var mest förankrad i. Demonstrationstågen och talarna var fördelvis därför uppdelade efter respektive arbetarparti eller ideologiska riktning. I Västervik hölls däremot firandet under enhetlig röd fana där socialdemokrater, kommunister och syndikalister demonstrerade tillsammans. Denna ganska unika företeelse samordnades av VFS som hade ett rullande system där SKP, SAP och Västerviks LS fick ha huvudansvaret vartannat år. Detta inkluderade val av talare, organisering av tåget och ansvar för den gemensamma festen som tog vid efter demonstrationen. Det verkar som om detta upplägg vanligtvis fungerade utan några större bataljer eller incidenter. Men vid några tillfällen verkar det som om relationen mellan de olika politiska riktningarna försvåras. Detta visar sig främst gentemot SAP då man 1926 i VFS skriver en protestskrivelse till dem p.g.a. valet av talare, vilket uppfattades som ett ”dåligt förfaringsätt”, och som troligtvis har att göra med att VFS inte rådfrågats i den utnämningen.¹⁵⁷ Kritiken återkommer nästkommande år som socialdemokraterna är huvudarrangörer 1929; ”varje gång Socialdemokratiska partiet ska förmedla talare, det är svårt att få besked!”¹⁵⁸ Styrelsen kontaktar SAP och meddelar att om de inte klarar att arrangera något så kommer talare från annat håll att engageras.¹⁵⁹ Meningsskiljaktigheterna mellan riktningarna är ännu tydligare efter detta års majfirande då kritik vuxit fram i den borgerliga lokaltidningen och även bland socialdemokrater om att fackföreningsrörelsen brustit i sin politiska neutralitet i och med att det funnits antimondistiska och antireligiösa budskap i demonstrationståget. I ett gemensamt författat ställningstagande till detta besvarar VFS kritikerna;

Vad den politiska neutraliteten beträffar så ha aldrig arbetarorganisationer, oss veterligt varit politiskt neutrala och komma säkerligen aldrig heller att bli det, men väl partipolitiskt neutrala vilken neutralitet kritikerna [förf. anm.] emellertid nu tycks gå in för att upphäva då kritiken i förtäckta ordalag riktar sig mot ett särskilt parti.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Se t.ex. Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 8/3-1927 och 16/8-1927 (NKLF)

¹⁵⁷ VFS, styrelseprotokoll, 27/4-1926 (NKLF)

¹⁵⁸ VFS, styrelseprotokoll, 19/4 1929 (NKLF)

¹⁵⁹ VFS, styrelseprotokoll, 13/4-1929 (NKLF)

¹⁶⁰ VFS, uttalande, datum okänt-1929, (NKLF)

Det är alltså SKP och deras inflytande inom Västerviks fackföreningsrörelse som dessa ”förtäckta ordalag” och kritiken syftar på. Antimondismen och kritiken mot de klassöverskridande samarbetet förknippades onekligen med dem. VFS ansåg också att mondism och klassarbete gick emot rörelsens politiska principer och stod bakom kommunisternas och syndikalisternas framhävande av en mer offensiv klasskamp. Men trots ovan nämnda schismer och motsättningar mellan arbetarrörelsens olika riktningar bör istället den höga graden av samverkan och samarbete mellan dessa framhävas och framförallt i en sådan viktig symbolfråga så som första maj.

Angående partipolitiken så var frågan vilken roll VFS och fackföreningsrörelsen skulle ha där i uppe för diskussion flera gånger. Det fanns ett visst ogillande kring hur de dåvarande parlamentariska stadsledamöterna skötte sitt arbete; ”*en hel del av arbetarnas politiska representanter för närvarande går det borgerliga blockets ärenden och vid många tillfällen bjuder den alltmer utsugna arbetarklassen stenar istället för bröd*”, yttrade en mötesdeltagare det som.¹⁶¹ Ett förslag presenterades att VFS i samarbete med arbetarkommunerna skulle nominera kandidater och bidra med valarbete. Syndikalisterna var de mest högljudda kritikerna till detta förslag och var av ståndpunkten att arbetarklassen inte hade något att vinna på att verka inom borgarklassens institutioner och att partipolitisk samverkan kunde splittra den fackliga enheten.¹⁶² Samtidigt var det många talare som gjorde distinktionen mellan olika politiska åskådningar och att en radikalare representation där skulle bara vara bra för arbetarklassen genom övertagandet av nomineringarna.¹⁶³ Förslaget mynnade ut i en 2 timmar lång diskussion och slutligen en omröstning med 15 emot förslaget respektive 10 för förslaget.¹⁶⁴ Trots omröstningens utfall så är kritiken mot de politiska partierna och radikaliteten i det fackliga förslaget talande för vilka konkreta maktresurser som ansågs skulle falla i fackföreningsrörelsens och arbetarklassens kontroll.

Ekonomisk resursanvändning

Vid genomgången av materialet så är det slående hur pass mycket i fackföreningsrörelsen som är genomsyrat av solidaritet, inte bara som ett magiskt svävande ord för att beskriva ett obefläckat samvete som det tenderar att göra i dagens språkbruk, utan mer som något mer vardagsnära som praktiseras i verkligheten. Insamlingar till avskedade, permitterade eller

¹⁶¹ VFS, årsmötesprotokoll, 27/2-1927 (NKLF)

¹⁶² VFS, mötesprotokoll, 9/2-1926 (NKLF)

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ VFS, mötesprotokoll, 9/2-1926 (NKLF)

sjuka kamrater runtom hela Sverige, bojkotter mot företag som är i konflikt med sina anställda och bidragslistor till arbetare strejker runt om i hela den industrialiserade världen. Politiska skiljelinjer inom arbetarblocket var mindre viktiga men desto viktigare klassamhörigheten, till exempel sker några insamlingar till ändamål som rör Västerviks LS och Ungsocialisterna.¹⁶⁵ Varje avdelningsmöte är det alltid tal om ett par nya bidragslistor som ska sättas upp på fackföreningens anslagstavla och där man kunde skriva upp hur mycket av sin redan knappa tändsticksarbetarlön som kunde avvaras. Ofta var det ganska ansevärda summor som dessa insamlingar lyckades skrapa ihop och inte minst om de var nationellt hållna.

Den ekonomiska uppbackningen från fackföreningarna var även av avgörande betydelse för de politiska partierna där socialdemokraternas kollektivanslutningar kanske framförallt bör framhållas. Grov 84:an var ju dock som bekant istället anslutna till den kommunistiska arbetarkommunen där de samverkade med SKP. Enligt den ekonomiska redovisningen betalar avdelningen regelbundet 10-20 kronor¹⁶⁶ till den kommunistiska kommunen, ibland skedde den månadsvis och ibland kvartalsvis.¹⁶⁷ Anslutningsavgifterna från fackföreningarna och medlemsavgifterna var de enskilt viktigaste inkomsterna för den kommunistiska arbetarkommunen.¹⁶⁸ Grov 84:an hade även investerat stora delar av sitt kapital i andelar och aktier inom arbetarrörelsens olika organisationer och näringsgrenar, så som Kooperativa förbundet, Folkets Park samt i den kommunistiska dagstidningen Kalmar-Läns Kuriren.¹⁶⁹ Några av Grov 84:ans medlemmar var ibland frivilliga att ställa upp som olika lottförsäljare, med julkortsförsäljning och dylikt för att insamla pengar till arbetarkommunen och SKP.¹⁷⁰

Under 1928 upprättar VFS en hjälp – och stridsfond. Den finansierades genom att de anslutna föreningsmedlemmarna taxerades av ett proportionerligt belopp av sin inkomna lön. När det ska ta beslut i frågan på Grov 84:ans avdelningsmöte väcker frågan en livlig diskussion. Det beskrivs som ”att den ekonomiska frågan är en kännande punkt för närvarande” men under förutsättningarna att uttaxeringen endast sker vid konkreta behov och inte på varje månadslön så godkänns förslaget.¹⁷¹ Strids – och hjälpfondens viktigaste ändamål var att ekonomiskt stötta arbetare i konflikt och som hade blivit arbetslösa av underbudskonkurrens från AK –

¹⁶⁵ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 3/7-1928, 10/11-1925 (NKLF)

¹⁶⁶ Motsvarar enligt ekonomifakta.se och inflationsberäkning ungefär 300-600 SEK

¹⁶⁷ Se t.ex. Västerviks kommunistiska arbetarkommuns kvartalsrapporter, 1927 (NKLF)

¹⁶⁸ Västerviks Kommunistiska Arbetarekommun, revisionsutlåtande, 1927 (NKLF)

¹⁶⁹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, revisionsberättelse, 1928 (NKLF)

¹⁷⁰ SKP, Medlems - och uppbördsbok, 1925-1930 (NKLF)

¹⁷¹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 12/1-1928 (NKLF)

och nödhjälpsarbete. En företeelse som hade blivit alltmer vanlig i västervikstrakterna under slutet av 20-talet. Fonden var även till som understöd för arbetslösa som med bakgrund av sin politiska eller fackliga radikalitet hade blivit arbetslösa, för politiska – och fackliga flyktingar från andra länder, till rättshjälp i AD och i ”åkarpsmål”¹⁷² samt anslag till mindre lån vid arbetslöshet.¹⁷³ Stridsfonden var tänkt som att ersätta de bidragslistor – och insamlingar som tidigare upptagit en stor del av den fackliga verksamheten. Reformens bakgrund var att försöka bygga upp ett bättre skyddsnet för att kunna radikaliserat fackföreningsrörelsen i Västervik med en än offensivare klasskamp.

Enhetskommitténs andra anhöllna konferens beslutade att alla anslutna fackorganisationer skulle utbetala en avgift till verksamheten baserat på dess medlemsstorlek. Det krävdes en mer regelbundenhet i finansieringen för enhetsrörelsen för att den skulle kunna bli den fackligoppositionella maktfaktor som den aspirerade på att vara och var på god väg att bli. Den frivilliga inbetalningen från sympatisörer hade inte varit särskilt framgångsrik och hade ju även, som tidigare redan nämnt, stött på avslagsyrkande vid behandlingen i Grov 84:an.¹⁷⁴ Nu skulle frågan återigen behandlas på ett avdelningsmöte i januari 1929 och om det föregående beslutet skulle upphävas. Mötesdeltagarna fattade beslutet att det skulle upphävas och att Grov 84:an skulle betala en medlemsavgift till enhetsrörelsen baserat på avdelningens medlemsstorlek.¹⁷⁵ Drygt ett halvår senare inkommer det beryktade cirkuläret från LO, som för övrigt hade fått grovförbundets gillande, som skulle innebära nådastöten och upplösningen för enhetsrörelsen, och som tydligt klargjorde att alla fackföreningar som hade samröre med Enhetskommittén skulle uteslutas från LO. De senare beskrevs som splittringsverkare och cirkuläret var kryddat med skrämselförklaringar om att rörelsen var sovjetstyrd infiltrationsverksamhet. Cirkuläret från LO vållade givetvis en häftig diskussion inom Grov 84:an och skulle röra om i föreningen. Styrelsen uttalade sig på följande sätt;

Styrelsen behandlade frågan i en tämligen lång debatt. Resultatet därav var att styrelsen ej för sin del kunde finna att enhetskommittén på någon enda punkt försökt splittring av fackföreningsrörelsen utan tvärtom försöker ena densamma och på ett radikalare sätt få de socialistiska idéerna omsatta i praktiken. Styrelsen var enig med enhetskommitténs förespråkare att fackföreningsrörelsen behöver radikaliseras

¹⁷² Åkarpslagen innebar att det var straffbart att förhindra ”frivilligt arbete” och därmed strejkbryteri.

¹⁷³ ”Till bestämmelser för VFS hjälpfond”, datum okänt-1928 (NKLF)

¹⁷⁴ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 14/12-1926 (NKLF)

¹⁷⁵ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 14/1-1929 (NKLF)

och att enhetskonferensen var ett steg i rätt riktning. Styrelsen påpekade att det istället är LO som genom sin styrelse vill splittra arbetarna.¹⁷⁶

Styrelsen underströk även att avdelningen har rätten att använda sina penningmedel hur den vill såvida det inte skadar fackföreningsrörelsen och ”våra idéer såsom kämpande socialistiska arbetare”. Därför framlade styrelsen ett förslag till nästkommande avdelningsmöte om fortsatt ekonomiskt stöd till Enhetskommittén.¹⁷⁷ Under det efterföljande avdelningsmötet är reaktionerna till LO:s kraftoffensiv mot kommunisterna dramatiska och motsättningarna mellan reformister och kommunister knivskarpa. Mötets sekreterare Curt G. Andersson beskriver det som ”en sällsamt livlig för att icke säga hetsig debatt – då avdelningen i den frågan var delad i två läger och en del talare i sina yttranden ganska mycket tangerade det i en debatt tillåtnas gränser.”¹⁷⁸ Vilka läger det är frågan om bör knappast förtydligas men i sakfrågan handlade det dels om de som ville trotsa LO styrelsens uppmaning genom att ge anslag till enhetsrörelsen och upprätta ett protestuttalande till LO, samt de som godkände LO:s skrivelse som den var. Efter en lång och utdragen debatt beslutade dock avdelningsmedlemmarna, med 16 röster mot 13, att utan uttalande lägga skrivelserna till handlingarna. Till detta beslut lämnade dock tre kommunistiskt organiserade arbetare - Kurt E. Andersson, Carl Gredberg och Elliot Bergkvist - reservation då de ansåg att beskedet var oparlamentariskt fallet och utan giltighet. Troligtvis beror det sistnämnda på de få antalet mötesdeltagarna som fattade beslutet samt att avdelningen redan tidigare hade beslutat om ekonomiskt stöd till enhetsrörelsen.¹⁷⁹ Återigen blir alltså den kommunistledda styrelsen överröstad av avdelningsmedlemmarna vilket kan tyda på att medlemmarna inte var fullt så stridbara för denna sak som avdelningsledningen. Men det kan också tolkas som att många, kanske även sympatisörer för Enhetskommitténs sak, började vackla på sina ståndpunkter i och med de drastiska konsekvenser som LO ledningens linje hade öppnat upp för, med uteslutningar och utfrysningar av föreningar. I och med att enhetsrörelsen allt mer tydligt visat sig vara hemmahörande hos SKP var det nog också så att många av de mer frifackliga arbetarna, som stöttat kommittén för dess fackliga krav och politik, tappade förtroende för den organiserade fackliga oppositionen.

¹⁷⁶ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, styrelseprotokoll, 7/6-1929 (NKLF)

¹⁷⁷ Ibid

¹⁷⁸ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 11/6-1929 (NKLF)

¹⁷⁹ Ibid

Kunskapsrelaterad resursanvändning

Bildningsidealet inom arbetarrörelsen har sedan dess begynnelse varit djupt rotat. Kunskap och bildning är makt brukar det heta och detta var något som arbetarpartierna och inte minst fackföreningarna tidigt var införstådda med. Studiecirklar, föreläsningar, agitation och autodidakt självbildning var verktyg för den proletära arbetarklassen att utöver mer konkreta stridsmedel, så som strejkvapnet, även angripa borgerligheten och kapitalismens försvarare på ett intellektuellt plan. Det handlade om att göra den proletära arbetarklassen politiskt medveten och förstå sina gemensamma klassintressen som de inom arbetarrörelsen skulle kämpa för och värna om. Det finns alltså en uppenbar politisk laddning i de kunskapsrelaterade maktresurserna varför dessa närmare bör utforskas inom Grov 84:an.

Det fanns en utbred kunskaps och bildningsrelaterad verksamhet i Västerviks fackföreningsrörelse. Analysen kommer fokusera på den verksamhet som omnämns i Grov 84:ans avdelningsprotokoll och som medlemmarna beslutar att ge ekonomiska bidrag till eller deltar i. Det första initiativet till en studiecirkel under undersökningsperioden är då en viss Gustav E. Andersson, socialdemokrat av att döma senare uttalanden och debattinlägg på avdelningsmötena, som vill starta en studiecirkel. Vilket tema eller litteratur som cirkeln kommer baseras på framgår inte av protokollet men hans förslag bordläggs då avdelningsmedlemmarna inte vill ge något ekonomiskt bidrag till cirkeln då det råder tveksamheter kring hur många som vill vara med.¹⁸⁰ En viss tveksamhet verkar alltså finnas inom avdelningen kring cirkeln och dess syfte även fast det verkar som att det inte finns någon cirkel igång på fabriken vid denna tid. I november samma år dyker Anderssons studiecirkelplaner åter upp på dagordningen vilket återigen väcker en livlig diskussion. Ett anslag om 50 kr beviljas dock från avdelningsmedlemmarna vilket för tiden bör ses som en ganska stor summa i sammanhanget, närmare 1300 kronor om man räknar på inflationen.¹⁸¹ Redan månaden efter föreslår Elliot Bergkvist, ordföranden i Västerviks kommunistiska arbetarkommun, bildandet av en ny studiecirkel i organisationskunskap.¹⁸² Frågan bordlades för beslut vid ett annat möte men det visar att kontrollen över bildningen och de kunskapsrelaterade maktresurserna var en fråga som var politiskt laddad och en maktkamp mellan de olika ideologiska riktningarna. Det bör även påpekas att SKP under samma tid hade

¹⁸⁰ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 14/4-1925 (NKLF)

¹⁸¹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 10/11-1925 (NKLF), ekonomifakta.se för inflationsberäkning.

¹⁸² Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 8/12-1925 (NKLF)

en egen studiecirkel i precis samma ämne vilket bekräftar ovanstående tolkning.¹⁸³ Det dröjer nästan tre hela år innan frågan om tillsättandet av en ny studiecirkel behandlas igen och denna gång är det kommunisten Bergkvist som får uppgiften att starta den.¹⁸⁴ Det är dock styrelsen som fattar beslutet och inte avdelningen, som annars verkar vara det vanligaste förfaringssättet vid dessa ärenden. Det kan bero på att den kommunistledda styrelsen av tidigare erfarenheter visste att förslaget kunde stöta på stort motstånd från avdelningsmedlemmarna.

Återigen blossar en livlig debatt under avdelningsmötet upp när Elliot Bergkvist efterlyser agitation på fabriken. Han anser att antalet oorganiserade arbetare på fabriken är ett problem och att deras okunskap kan stävjas genom agitation och brandtal. Mötet beslutar att tillsätta en agitationskommitté vilken 5 stycken blev invalda i varav 3 var kommunister.¹⁸⁵ Hur det sedan blev med val av agitator utsäger inte protokollen men agitationskommittén beställer ganska snart därpå tidningen "Arbetets kvinnor" som de regelbundet börjar ta emot för att bättre organisera många av de oorganiserade arbetarskorna på tändsticksfabriken.¹⁸⁶ Andra tidningar som sprids och tas emot av avdelningen under undersökningstiden är socialdemokratiska Smålands Folkblad, kommunistiska Kalmar Läns Kuriren, Tändsticksarbetaren och Facklig Enhet. Den sistnämnda tidningen från Enhetskommittén är det kanske föga förvånande att en viss Bergkvist har ett finger med i spelet om och är också den som är ansvarig för att beställa och sprida tidningen bland medlemmarna på fabriken.¹⁸⁷

Vad det gäller den litteratur som Grov 84:an köper in och som florerar bland tändsticksarbetarna är de av olika ideologiska riktningar. Å ena sidan litteratur åt ett reformistiskt och socialdemokratiskt håll med titlar av Gunnar Hirdman och Karin Kock å andra sidan mer kommunistiskt inriktad litteratur ifrån Hermann Gorter och Rosa Luxemburg.¹⁸⁸ Det var med andra ord en brokig blandning av litteratur som samsades på fackbibliotekets bokhyllor. Ibland inkom cirkulär om att köpa mer litteratur och material från Tidens förlag, ett bokförlag som var intimt sammankopplat med socialdemokratin och dess partiledning, och inte sällan är det SKP medlemmar som utses till kommissionärer för

¹⁸³ Västerviks kommunistiska arbetarkommuns verksamhetsberättelse 1925 (NKLF)

¹⁸⁴ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, styrelseprotokoll, 10/12-1928 (NKLF)

¹⁸⁵ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 9/6-1925(NKLF)

¹⁸⁶ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 8/2-1927 (NKLF)

¹⁸⁷ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 10/1-1928 (NKLF)

¹⁸⁸ Genomgång av protokoll från Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 1925-1930 (NKLF)

försäljningen av böcker från dess litterära katalog bland fabriksarbetarna.¹⁸⁹ De tidningar och böcker som var i omlopp inom föreningen tyder på en rik spännvidd av olika ideologiska perspektiv. Perspektiv som nödvändigtvis inte behövde stå i motsättning till varandra utan istället erbjuda en viss teoretisk dynamik inom föreningen.

Den lokalfackliga verksamheten – en sammanfattning

Det har här påvisats hur de fackliga maktresurserna mer verkligt har kommit till uttryck inom den lokalfackliga verksamheten. Utifrån analyskategorierna politisk, ekonomisk och kunskapsrelaterad resursanvändning har det kunnat fastställas hur de politiska maktförhållandena kunnat uppenbara sig och vilken betydelse de har kunnat tillmätas. Ibland har den kommunistiska styrelsedominansen haft en märkbar effekt över det fackliga livet på fabriken – såsom via samarbetet med Kommunistiska arbetarkommunen, Enhetskommittén, studiecirkelverksamhet, ekonomiskt stöd till facklig radikalism och införskaffandet av kommunistiskt bildningsmaterial. Denna resursanvändning har säkert bidragit till en slags radikal politisk kultur bland tändsticksarbetarna som förstärkt de politiska maktförhållandena inom den fackliga avdelningen. Ibland har däremot den kommunistiska fackliga dominansen varit ifrågasatt och utmanad från andra politiska åskådningar där socialdemokrater och olika frifackliga idéer troligtvis har spelat störst roll. Detta är tydligt i diskussionerna huruvida vilket samröre Grov 84:an ska ha med Enhetskommittén men vi har även tagit upp exempel som har att göra med studiecirkelverksamheten och bildningsarbetet som stärker en sådan tolkning. Flera gånger har styrelsens förslag eller linje, i olika frågor med politiska undertoner, blivit nedröstade av avdelningen vilket antyder att de politiska styrkeförhållandena inte alls var givna. Samtidigt bör inte motsättningarna för ensidigt betonas utan det måste understrykas att de politiska olikheterna också samexisterat med varandra utan några större krusiduller. Studiecirkel med socialdemokratisk cirkelledare trots kommunistdominans, socialdemokratiska ombud på förbundskongresser likaså, Rosa Luxemburg bredvid Karin Kock i bokhyllan, sida vid sida i 1:a maj tågen. Det är som att de ideologiska skillnaderna många gånger fått stå vid sidan för det gemensamma och överhängande klassintresset. Där den fackliga kampen för bättre löner, arbetsomständigheter och livsvillkor för sin samhällsklass var viktigare. Detta föder ett behov av att närmare studera Grov 84:ans fackliga krav – och politik.

¹⁸⁹ Se t.ex. Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 9/10-1928 (NKLF)

Motsättningar eller samarbete?

Under 1920-talet fanns det fortfarande inom fackföreningsrörelsen stora möjligheter att påverka och vara delaktig i de fackliga besluten och avtalen. Stora delar av organisationsstrukturen vilade fortfarande på avdelningarna och dess företrädares förhandlingar och underhandlingar med sina arbetsgivare. Avståndet mellan enskild arbetare och beslutsmyndighet var därför väldigt mycket tätare än vad det skulle utvecklas till under 1930-talet då centraliseringen av LO tog snabb fart. På detta sätt var klasskampen någonting mer vardagsnära i arbetarnas liv och som gjorde fackavdelningarnas arbete mer inflytelserikt och resultatet av desamma kanske än mer påtagligt för gemene arbetare. Till följd av detta blev relationen till arbetsgivaren också annorlunda, det är inte bara den part som leder och fördelar arbetet på arbetsplatsen, utan också en gestalt som det sker regelbundna förhandlingar med. Arbetsavtalen är fortfarande inte helt styrda av centrala avtal utan en kontinuerligt upprätthållen kamp mellan arbetare och ägare på arbetsplatsen. Detta patriarkaliska maktförhållande, som det inom forskningen brukar kallas, är också typiskt för hur det såg ut på Västerviks tändsticksfabrik, där företrädare från facket och någon förhandlingsdelegation var och varannan dag var uppe hos disponenten eller ingenjören i något fackligt ärende som skulle lösas med olika påtryckningar. Ofta var dessa ärenden och fackliga krav av mer vardagsnära sort så som om de hygieniska förhållandena på fabriken, löner som det fuskats med, krav på sjukvård, om rasterna, semesterledigheten och olika villkor för arbetet och lönerna.¹⁹⁰ Kring frågor som hade en direkt inverkan över människors liv och arbetssituation. I regel var det styrelsemedlemmar som hade ansvaret i dessa förhandlingar men ibland tilläts även enskilda fackmedlemmar att göra det och framförallt om tvisterna var specifika för en viss avdelning. Till exempel fick två fackföreningskvinnor på ”lådvin”, avdelningen där stickorna packades i askar, förhandlingsrätt av facket för att kräva bättre löneackord, införskaffandet av en sjukvårdsbrits samt omklädningsrum för kvinnorna som arbetade på avdelningen.¹⁹¹ Dessa förhandlingar kring mer vardagsnära fackliga frågor gav ofta resultat och det var sällan som arbetsgivaren helt vågade frångå arbetarnas krav. Flera gånger då disponenten hade avskedat folk på fabriken, p.g.a. ”undermålig arbetskapacitet”, var avdelningsstyrelsen snabba att agera och lyckades stoppa avskedningen.¹⁹²

¹⁹⁰ Se t.ex. Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 8/6-1926 eller 9/6-1925 (NKLF)

¹⁹¹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 8/12-1925 (NKLF)

¹⁹² Se t.ex. Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 14/1-1929 (NKLF)

Att förhandlingsrätten med arbetsgivaren delegerades till enskilda medlemmar på detta sätt visar på att det fanns ett stort förtroende inom arbetarkollektivet för varandra och att det fanns en samsyn kring de fackliga krav som ställdes till arbetsgivaren. När Ludwig Karlsson, socialdemokrat att döma av hans debattinlägg från protokollen, har blivit framröstad till en extrakonferens om att säga upp befintliga avtal, något Grov 84:an stod positiva till, så antecknar sekreteraren; ”Meningsutbytet var lika mellan ombud och medlemmar så ombudet fick fria händer”.¹⁹³ Kring de rent lokalfackliga kraven och den politik som förs gentemot arbetsgivaren verkar det således finnas en generell samstämmighet bland medlemmarna som snarare står solidariskt enade än splittrade efter olika politiskideologiska skiljelinjer.

Vad det gäller centralt hållna förhandlingar, kring kollektivavtalens utformning och innehåll, skickades dessa förslag ut på omröstning inom avdelningarna som fick rösta för eller emot. Av sådana avtalsförslag som uppkommit till omröstning inom Grov 84:an har samtliga nedröstats med bred majoritet.¹⁹⁴ Av detta går det att utläsa en viss oppositionell inriktning som kräver offensivare fackligpolitiska krav än vad de centrala förhandlarna är förmögna att få fram. Denna bild förstärks av det missnöje som det ibland lättas på locket av inom avdelningen gentemot central – och förbundsstyret. En protestskrivelse skickas bl.a. till förbundet för att visa på sin ilska mot att de blivit utestängda från viktiga underhandlingar i Stockholm.¹⁹⁵ Förbundsledningen och LO styret kallas för splittringsmakare och olika ombudsmän misstros vara jäviga och ha sympatier hos arbetsgivarsidan.¹⁹⁶ Som tidigare redan berört i analysen var LO:s deltagande Mondkonferensen inte heller populärt bland Grov 84:ans medlemmar som såg det som ett otillåtet klassamarbete. Sammanfattat kan vi konstatera att relationen mellan centralstyret och fotfolket på tändsticksfabriken inte var en helt smärtfri relation där förtroendekapitalet hos de sistnämnda var lågt gentemot det fackliga styret i förbundet och LO.

Arbetslösheten var omfattande i Västervik under 1920-talet vilket skapade nya fackligpolitiska utmaningar att ta tag i. Enligt VFS beräkningar fanns det ungefär 200 arbetslösa familjeförsörjare i Västervik 1929.¹⁹⁷ Frågor som rörde den växande arbetslösheten präglade därför en stor del av den fackliga verksamheten, inte minst inom VFS, där ett

¹⁹³ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 11/8-1925 (NKLF)

¹⁹⁴ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 1925-1930 (NKLF)

¹⁹⁵ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 10/11-1925 (NKLF)

¹⁹⁶ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, styrelseprotokoll, 11/12- 1928 samt Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 11/5-1926 (NKLF)

¹⁹⁷ VFS, mötesprotokoll, 23/10-1929 (NKLF)

principprogram utarbetades för att motverka arbetslösheten och som fackavdelningarna i staden förband sig till att utgå ifrån. För att bekämpa arbetslösheten skulle arbetsuppgifter uppdelas, ingen skulle ta på sig arbetsuppgifter så att en kollega fick gå sysslös, vidare skulle ingen ta på sig övertidsarbete utan strikt hålla sig till 40 timmar/vecka och ackordsarbetet skulle motverkas eftersom att arbetstempot då trissades upp.¹⁹⁸ Därutöver uppmanades de fackliga organisationerna i staden; ”att ta under övervägande att vid behov genom gemensam aktion mot arbetsgivarna till de arbetslösas hjälp”.¹⁹⁹ Fackföreningarna skulle alltså vara stridbara och inte rädsla för att ta konflikt med ägarna i dessa frågor. Det förordades även arbetstidsförkortning och utkrävande av högre löner istället för avskedningar och att all nyanställning skulle komma från lokala arbetslösa och inte utanför Västervik.²⁰⁰ Om fackföreningsmedlemmar eller föreningar på något sätt bröt mot dessa principer och hade agerat osolidariskt så blev det kraftfulla reaktioner. Detta visade sig inte allra minst då två hamnarbetare hade ertappats med dubbelarbete då de under sommarledigheten hade tagit jobb på ett sågverk som var plågat av arbetslöshet, vilket enligt mötesprotokollet, det hade reagerats med avsky emot och var en handling som var lika osolidarisk som strejkbryteri. Det innebar sedan att de blev fråntagna sitt fackliga medlemskap.²⁰¹

Arbetslösheten ansågs generellt vara ett medel för arbetsgivarna att kunna pressa tillbaka löner och arbetsvillkor för arbetarna och likadant var det med nödhjälpsarbetet under ledning av Statens Arbetslöshetskommission (AK). Ett par arbetsmarknadskonflikter kopplat till AK-arbete sker under undersökningsperioden. Dessa handlade dels om att sådant arbete, med löner omkring existensminimum, hade en lönedpressande effekt på de organiserade arbetarnas löneutveckling, samt dels det att AK-arbetet konkurrerade om arbetstillfällena, där främst anläggningsarbetarna var drabbade. 1927 inträffade en storskaligare konflikt vid ett vattenledningsarbete i bostadsområdet Peru i Västervik, där f.ö. även ett par arbetslösa tändsticksarbetare var indragna tillsammans med ett 70-tal andra nödhjälpsarbetare. Under 3 månaders tid finansierade VFS stridsfond nödhjälparbetarnas strejkkassor med uttaxeringar av 25 öre av varje fackföreningsansluten medlems månadslön. Konflikten slutade med seger för nödhjälpsarbetarna genom att dess krav om högre löner slutligen tillmötesgicks av företrädarna för statens arbetslöshetskommission.²⁰² Detta hade säkerligen inte varit möjligt

¹⁹⁸ VFS, mötesprotokoll, 7/3-1925 (NKLF)

¹⁹⁹ Ibid

²⁰⁰ VFS Cirkulär okänt datum-1929 (NKLF)

²⁰¹ VFS, mötesprotokoll, 27/7-1927 (NKLF)

²⁰² Wennberg, Kärki 1982:87

utan Grov 84:ans och Västerviks samlade fackföreningsrörelses solidariska åtgärder. Bekämpningen av arbetslöshet hängde på detta sätt även ihop med att motverka AK som förvandlade många arbetstillfällen till lågbetalda arbetsmarknadsåtgärder. Fackföreningsrörelsen samarbetade därför med *De Arbetslösas Förbund* (DAF) som hade representanter i VFS och tillsammans anordnade de flera manifestationer och protester gentemot arbetslöshetskommissionen och nödvärnsarbetet.²⁰³ Samtliga förbundsavdelningar i staden skulle därför kräva uttalande från LO och SAC och ställningstaganden mot AK från respektive förbund.²⁰⁴

I lågkonjunkturernas och arbetslöshetens 20-tal ställdes inte sällan arbetare mot varandra i konkurrensen om arbete. En arbetsgivarstrategi som inte bara kunde försvaga arbetarrörelsen utan också leda till lönesänkningar där arbetare konkurrerade om att sätta lägst prislapp på sitt utförda arbete. För att bemöta underbudskonkurrensen och dess lönedepressande effekter utarbetade VFS en radikal motstrategi via registermetoden. Det skulle helt enkelt upprättas ett register av de arbetssökande med deras yrkeskvalifikationer samt fastställa rimliga prisnivåer av vad arbetet skulle kosta.²⁰⁵ Det ämnade dels att ta kontroll av förmedlingen av arbete samt dels att få bukt på lönedepressingen. En annan fördel med registerförslaget utifrån en facklig synpunkt var att aktiva i arbetarrörelsen, som arbetsgivare såg som svartlistade och icke önskvärda, skulle ha lättare tillgång till arbete. Registerförslaget, som i grunden är en syndikalistisk kampmetod, väckte en häftig diskussion bland Västerviks fackföreningar. Grov 84:ans representanter verkade dock vara försiktigt positiva till förslaget och kommunisten Karl Hjärtkvist föreslog t.o.m. att SAC:s sekreterare Edwin Mattsson skulle komma och föreläsa om registerfrågan.²⁰⁶ Förslaget realiserades dock aldrig, troligtvis berodde det på att det hade förhalats och bordlagts under lång tid inom vissa avdelningar, men att Grov 84:an i alla fall tagit ställning för det radikala registerförslaget och att även att dess representant efterfrågade föreläsning från en ledande syndikalist är anmärkningsvärt.

1920-talet var också ett decennium vars arbetsmarknad präglades av otaliga konflikter med regelbundna strejker, blockader och lockouter. Grov 84:an är under undersökningstiden inte direkt indragen i några konflikter, utöver en nationellt anordnad tre timmar proteststrejk mot

²⁰³ Se t.ex. VFS, mötesprotokoll, 30/1-1927 (NKLF)

²⁰⁴ VFS, mötesprotokoll, 2/6- 1927 (NKLF)

²⁰⁵ VFS, utkommen skrivelse, odaterat (NKLF)

²⁰⁶ VFS, mötesprotokoll, 27/10-1926 (NKLF)

arbetsfredslagstiftningen²⁰⁷, men flera andra förbundsavdelningar i staden var vid några tillfällen i konflikt. Avdelningsmedlemmarna tar vid dessa tillfällen beslut om olika sympatiåtgärder för att stötta sina fackliga kamrater, det gäller bl.a. bojkotter av olika företag som är i konflikt med sina anställda och ekonomiskt understöd till de strejkande.²⁰⁸ Grov 84:an beslutade även om att godkänna ett inkommet cirkulär om att upprätta ett strejkbrytarregister som skulle dokumentera namnen på lokalt förankrade ”gulingar” och förhindra dess framtida fackliga anslutning.²⁰⁹

Sammanfattning

Undersökningen har här inte kunnat påvisa några betydande inomfackliga motsättningar kring den fackliga politiken och de fackliga krav som ställs. Det verkar snarare råda en mer utbredd samsyn och samarbetsvilja i de fackliga frågorna och över hur kampen för bättre arbetsvillkor och löner bäst bör bedrivas. Den kommunistiska dominansen i förbundsavdelningens styrelse verkar inte heller ha inneburit en mer konflikt – och kamporienterad facklig strategi i bemärkelsen av att konkreta stridsåtgärder vidtas och är inte ens under diskussion att riktas gentemot arbetsgivarsidan. Däremot lyckades styrelsen ofta framgångsrikt med att få igenom dess medlemmars olika krav, ofta lokalt specifika, i förhandlingar med arbetsgivaren. Att konkret påverka medlemmarnas vardagliga livs – och arbetsvillkor. Något som säkert befäste kommunisternas starka inflytande i avdelningen och som ingav ett förtroende hos dess medlemmar. De fackliga krav och frågor som Grov 84:an drev saknade dock inte nödvändigtvis radikalitet utan tvärtom var avdelningen reformivrig i en rad genomgripande frågor. Registermetoden var ett handlingskraftigt initiativ som menade på att rubba arbetsgivarnas kontroll över förmedlingen av arbetskraft och prissättningen på arbetet. Arbetslöshetsbekämpningen, kampen mot AK och sympatiåtgärderna tyder också på en radikalare form av handlingskraftighet. Men med detta sagt så var det framförallt på de lokalt specifika frågorna som merparten av Grov 84:ans fokus riktades och präglade dess verksamhet.

²⁰⁷ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 12/6-1928 (NKLF)

²⁰⁸ Se t.ex. Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 8/9-1925 (NKLF)

²⁰⁹ Grov – och fabriksarbetareförbundet avd.84, avdelningsprotokoll, 13/10-1925 (NKLF)

Resultatredovisning

Slutsatser

Analysen har fastställt att Grov 84:an är under kontroll och styret av kommunister och medlemmar i SKP. Detta har påvisats genom styrelsens sammansättning av ledamöter men också genom avdelningens samröre med den kommunistiska arbetarekommunen. Där medlemmar från tändsticksavdelningen utöver fackligpolitiskt samarbete också var verksamma inom arbetarekommuniststyrelsen och hade ett antal förtroendeposter där. Alla avgörande maktresurser är under kontroll och inflytande av kommunisterna inom avdelningen. Även VFS domineras tidvis av en kommunistisk styrelsemajoritet. Trots denna hegemoniska maktposition inom den lokala fackföreningsrörelsen så fanns ett urpräglat samarbete och förtroende för icke-kommunister, partilösa och socialdemokrater. Detta har analysen av den ekonomiska, politiska och kunskapsrelaterade resursanvändningen kunnat fastslå. Det har bl.a. visat sig i ekonomiskt understöd till syndikalister, förtroendeuppdrag som tilldelats till icke-kommunister och socialdemokrater med kommunisternas samtycke, samstämmigheten i de fackligpolitiska frågorna och kraven, gemensamma demonstrationståg, studiecirkel med socialdemokratisk cirkelledare och bokhyllor med politisk blandning och ideologisk bredd.

Vi har också konstaterat att de politiskideologiska gränserna mellan socialdemokrater och kommunister, reformism och revolutionär radikalitet, blir allt suddigare och svårare att få grepp om i och med att enhetsfronttaktiken börjar användas runt slutet av 1926 som en fackligpolitisk strategi. Som just handlade om att bygga breda politiska och fackliga allianser för radikala fackliga krav med stor uppslutning bakom. I propagerandet för vissa frågor går detta strategiskifte att spåra så som i registerförslaget som utarbetades utav kommunister och syndikalister, i kritiken mot mondismen och det klassöverskridande samarbetet, arbetsfredslagstiftningen, strids – och nödfonden och de radikala motåtgärderna i arbetslöshetsfrågan. I dessa frågor fanns det ofta ett stort stöd bakom kommunisternas linje. Samtidigt är det viktigt att inte för ensidigt betona strategiskiftet som den enda bakomliggande andledningen till kommunisternas fackliga förtroende utan analysen har betonat det framgångsrika sätt som kommunisterna lyckades påverka arbetsmiljön och arbetsvillkoren till det bättre för tändsticksarbetarna. Både vad det gäller mer vardagsnära frågor, som ledighet under midsommar och ombytesrum till de anställda kvinnorna, och mer

genomgripande frågor, som olycksfallsförsäkring och upphävande av avskedningar. Det som ibland kan tyckas som småvinster kan ibland vara de som är mest betydelsefulla.

Under 1929 intensifieras dock motsättningarna mellan den kommunistledda styrelsen i Grov 84:an och meningsmotsägarna. Detta är framförallt tydligt vad det gäller avdelningens relation till Enhetskommittén och då framförallt efter de inkomna hoten från LO om utestängningar och bannlysningar av dess medlemmar. Enligt mötesprotokollen från dessa möten låter det nästan som om smockan hänger i luften under mötessamlingarna. Avdelningen beslutar dock med tre rösters marginal att lägga båda skrivelserna till handlingarna, även den om ekonomiskt understöd till Enhetskommittén. Kritik växer även fram, både internt i facket och i borgerlig media, mot att den lokala fackföreningsrörelsen i Västervik var så starkt präglad av kommunister och fackoppositionella som den var, och med bakgrund av antimondistiska och antireligiösa budskap i årets första maj tåg. Den överskridande och samarbetsvilliga fackliga andan börjar förändras under 20-talets sista år.

Avslutande diskussion

Denna lokalfackliga studie har kunnat erbjuda en hel del nya insikter i kommunisternas och de fackligoppositionellas ställning inom Västerviks fackföreningsrörelse. Det har påvisats att dessa radikala strömningar inte bara var fast förankrade och styrande inom stadens största fackliga avdelning utan även spelade en dominerande roll tillsammans med syndikalisterna i stadens fackliga samorganisation. I sammanhang av Västerviks Kommunistiska Arbetarekommun så hade även Grov 84:an en framskjuten maktposition vilket tyder på att de organiserade tändsticksarbetarna även hade en stor auktoritet i den politiska arbetarrörelsen och dess utformning. Det kommunistiska sammanflätas med det fackliga på ett sätt som nästintill framställer socialdemokratin som den fackliga oppositionella kraften i staden och inte tvärtom. Detta till trots så var inte socialdemokratin eller de som inte var partianslutna särskilt marginaliserade eller undanskuffade för det. Maktkampen inom Grov 84:an präglas inte heller i någon särskilt avgörande mån av tydliga politiska skiljelinjer, motsättningar och splittring. Utan mer utav brett samförstånd, politisk samverkan och enighet. Detta visar sig främst i att det närmast verkar råda konsensus i de fackliga krav som avdelningsmötena beslutar om och kring vilka metoder som ska användas för att uppnå dessa. Att Grov 84:an var så enig, sammansvetsad och solidariserad innebar med stor sannolikhet en förhandlingsfördel utåt sett och gentemot arbetsgivaren. Något som avdelningsstyrelsen med

stor framgång kunde använda för att företräda sina medlemmars intressen i en rad viktiga frågor som rörde förbättringar av dess arbetsmiljö, villkor, arbetsomständigheter och löneersättning på fabriken. Den kommunistiska avdelningsstyrelsen ingöt på detta sätt ett sken av facklig duglighet och handlingskraftighet som väckte förtroende bland tändsticksarbetarna.

De fackligpolitiska skiljelinjer som brukar framföras, mellan kommunister och socialdemokrater, är ofta frågan om strategier, där kommunister ska ha praktiserat en mer kamporienterad - och socialdemokraterna en mer kompromissvänlig strategi. Detta har inte tydligt kunnat fastställas baserat på källmaterialet för denna uppsats men är delvis också beroende av vilken betydelse man lägger i dessa två olika strategier. I bemärkelsen av kamp, så som genom användandet av fackliga påtrycknings- och stridsmedel gentemot arbetsgivaren, så har inga sådana exempel kunnat hittas. Därmed inte sagt att den kommunistiska ledningen satt i knäet på ägarna. De bedriver en aktiv och praktisk tillämpningsbar strategi, baserat på de lokala förutsättningarna på tändsticksfabriken, för att få igenom sina medlemmars fackliga krav. En mer vardagsnära klasskamp är det snarare tal om där samförstånd och kamp snarare är ett berikande komplement till varandra än att de står i motsatsställning till varandra. Det kan finnas skäl till att nyansera många forskningsutgångspunkter som alltför vidlyftigt utgår från benhårda motsättningar mellan dessa fackliga strategier och politiska riktningar. Det finns en benägenhet att idealism och åsiktsgrundade värderingar står i vägen för en mer klarsynt analys av den materiella verkligheten.

Hur ska vi då förstå hur de politiska maktförhållandena upprätthölls? Walter Korpi har ett resonemang av att kommunisternas fackliga framgångar har varit beroende av hur de lyckades kanalisera det missnöje som uppkommit till följd av socialdemokraternas kompromisslinje, och de eftergifter som denna ofta inneburit, samtidigt som det är samma kompromisslinje som mer långsiktigt byggde upp en förbättrad välfärd för arbetarna och befäste socialdemokraternas herravälde. Han menar alltså att kommunisternas fackliga strategier var kortsiktiga och byggde på utnyttjandet av flyktig opinion och temporärt missnöje. Trots att denna undersökning endast studerat en kortvarig femårsperiod så finns det ändå skäl att ifrågasätta några av denna teoris grundantaganden. Uppsatsens resultat visar starkt på att kommunisternas starka roll är kopplat till att de framgångsrikt lyckas driva en aktiv och meningsfull facklig politik för medlemmarna. Ofta kring specifika fackliga frågor som direkt har att göra med den lokalfackliga arbetssituationen. Grunden för dess makt är alltså inte att

de endast lyckas kanalisera missnöje hos medlemmarna med socialdemokratin utan istället mer att de lyckades med praktiska och betydelsefulla förbättringar för medlemmarna vilket skapade ett förtroendekapital för kommunisterna. Skälen till att politiska motsättningar blir allt tydligare under slutet av undersökningsperioden verkar mer att ha göra med LO och SAP:s gemensamma antikommunistiska offensiv och de grundläggande fackligpolitiska omläggningarna som sker under denna tidsperiod. Det skapade en tuffare politisk maktkamp och hade en polariserande effekt i fackföreningsrörelsen där de politiska lägren blev alltmer uppenbara. Att enhetskommittén var en paraplyorganisation till SKP fick säkert många partilösa och spontanfackliga att fjärma sig från organisationen och i synnerhet då medlemskap där i skulle innebära allvarliga repressalier. Uppluckringen av den för kommunisterna så avgörande fackligoppositionella plattformen, centraliseringen av fackföreningsrörelsen och de nya arbetsmarknadsreformerna hade troligtvis en betydligt mer marginaliserande funktion för kommunisternas inflytande än deras strategitaktiska val.

Det har framlyfts i forskningsläget att några avgörande förutsättningar för kommunistiskt inflytande inom fackföreningsrörelsen har varit att kunna formulera fackliga krav och frågor som det råder utbrett fackligt stöd bakom och gärna i opposition mot socialdemokratin. Vad det gäller det gäller den förstnämnda punkten så är det värt att poängtera hur pass väl en sådan beskrivning stämmer överens med enhetsfrontsstrategin som i stor mån byggde på dessa antaganden. Detta gäller även Grov 84:an där de med radikala och specifikt fackliga krav byggde breda allianser över politiska skiljelinjer. Vi har även visat på exempel där kommunisterna varit de främsta kritikerna till den förda arbetsmarknadspolitikerna eller LO styret på olika sätt vilket kan tänkas kunde vara en mobiliserande kraft för det missnöje som funnits bland vissa vänstersocialdemokrater, partilösa och spontanfackliga. Men kritik och polemik direkt riktat mot socialdemokratin förekommer dock inte. Någon antydning på omorientering till klass-mot-klass strategin som skulle slå angräpa "klassförrädarna" i SAP. Denna strategiska omsvängning verkar enligt fallstudien mest fungerat som en central riktlinje från partiet och Komintern som det i lilla Västervik inte fanns fog för att börja rätta sig efter. Socialdemokraterna verkar ofta varit progressiva och vänsterinriktade och inte en "socialfascistisk" klassfiende. De sågs mer utifrån det gemensamma klassintresset, som arbetskamraten med precis samma materiella behov och krav som kommunisten, snarare än utifrån än vilka politiska värderingar de hade. Kort sagt var de fackliga frågorna överordnade de politiska åsikterna.

Det är alltså som om kommunisternas starka förtroende inom grovavdelningen mer går att finna utifrån de medel som används och resultaten som de lyckats framtvunga än dess politiska tillhörighet och ideologiska sympatier. Kommunisterna inom Grov 84:an verkar heller inte utnyttja sin maktposition för att på något sätt underställa fackföreningsverksamheten det politiska partiet eller vinna billiga ideologiska poänger på avdelningsmötena. Trots att kommunisterna befast sin politiska ställning inom avdelningen genom påvisad maktresursanvändning av olika slag så är det faktiskt förvånansvärt lite politisk retorik och agiterande som kommer fram via källorna. Däremot så är det just i vissa fackliga frågor – valet av studiecirkel, förhållandet till den fackliga oppositionen och LO:s förda politik – som direkt har med politik att göra som väcker hårdast motsättningar inom avdelningen. Det är dessa frågor, med högt politiskt symbolvärde, som de politiska skiljelinjerna blir mer tydliga och utstudierbara.

Dessa politiska skiljelinjer blir alltmer påtagliga under slutet av undersökningsperioden och har framförallt att göra med LO:s förda politik, med antikommunism som allt tydligare mål och de första stegen mot samförståndsandan med deltagande i mondkonferensen, samt den förda arbetsmarknadspolitiken, med arbetsfredlagstiftning och kollektivavtalslag. Samtliga av dessa genomgripande förändringar inom den svenska arbetsmarknaden och de omläggningar av de fackliga förutsättningarna som sker vid denna tid skulle sedermera bli viktiga byggstenar i det socialdemokratiska projektet under 1930-talet. Det är också när dessa övergripande förändringsprocesser sker som kommunisterna blir mer ifrågasatta och stöter på ett hårdare motstånd inom Grov 84:an. Motståndet kommer främst ifrån avdelningen där styrelsen vill driva en radikalare facklig linje och ett intimare samröre med enhetsrörelsen, trots LO:s uppmaning och hot om uteslutningar, vilket inte får medhåll från avdelningen och avslås. Detsamma gäller den interna kritiken som växer fram inom VFS gentemot den ideologiska inriktningen i den lokala fackföreningsrörelsen och SKP:s starka inflytande där.

Angående kommunisternas inflytande i Västerviks fackföreningsrörelse så ligger för övrigt många av mina resultat i linje med det som Stefan Dalin ifrån sin avhandling om arbetarrörelsen i Hofors kommit fram till. Många utav förutsättningarna är snudd på desamma; övergång till kommunistiska arbetarekommunen, oppositionell dominans på den största fackliga avdelningen på stans största arbetsplats samt en resultatinkriktad och pragmatisk facklig politik. Han menar att detta sammantaget var med att forma en lokalfacklig och politisk miljö som vilade på socialistiska värderingar och vänstertradition.

Även fast detta har varit en fallstudie som fokuserat på en förbundsavdelning så finns det ändå små ledtrådar som pekar på att 1920-talets Västervik var ett liknande samhälle. Karlsson och Sjöös studier om syndikalismens betydelsefulla roll på flera stora arbetsplatser och om den fackligpolitiska radikaliteten i staden pekar också på detta. Någonting säger det ju också att stans största fabrik med över 800 anställda och med närmare 300 i den fackliga avdelningen var styrd av kommunister. Likaså att samordningsorganet VFS alltigenom undersökningsperioden var styrd av representanter som stod till vänster om socialdemokratin. Radikaliteten i Västerviks arbetarklass och fackföreningsrörelse är påtaglig. Det väcker också frågor och uppslag på vidare forskning om och hur kommunisternas och syndikalisternas starka ställning i staden förändras under efterföljande tidsperioder. 1930-talet och vidare skulle utgöras av ett nytt fackligpolitiskt landskap, med förändrade spelregler, som skulle försvåra för kommunister och andra radikala krafter möjligheter till facklig massmobilisering och påverkan. Djupare undersökningar av vilka konsekvenser detta hade för den lokalfackliga miljön i Västervik hade gett bättre kunskaper på det området. Den här uppsatsen har försökt bringa lite klarhet i kommunisternas ställning i Västerviks fackföreningsrörelse men överhuvudtaget krävs vidare forskning vad det gäller stadens arbetarhistoria som på det stora hela fortfarande är ett oskrivet blad.

Källförteckning

Otryckta källor

Norra Kalmar Läns Föreningsarkiv, Västervik (NKLF)

Svenska Grov – och fabriksarbetareförbundet, avdelning 84

Avdelningsmötesprotokoll

Styrelsemötesprotokoll

Verksamhetsberättelser

Korrespondens

Cirkulär

Västerviks Kommunistiska Arbetarekommun

Styrelseprotokoll

Verksamhetsberättelser

Medlems – och uppbördsböcker

Korrespondens

Västerviks Fackföreningars Samorganisation

Styrelseprotokoll

Ombudsmötesprotokoll

Verksamhetsberättelser

Ombudsförteckningar

Föreningens stadgar

Kassabok

Litteratur

Andersson, Sten, 'Kommunisternas "makt" inom svensk politik och fackföreningsrörelse: en problematisering av ett spännande forskningsfält', *Makt och moral / red.: Eva Blomberg, Björn Horgby och Lars Kvarnström.*, S. 247-258, 1998

Andrén, Niclas, *Maktresurser och hegemoni: en redogörelse för maktkampen mellan socialdemokrater och kommunister inom Metallindustriarbetareförbundet avdelning 12 i Norrköping 1960-1972*, Linköpings univ., Enheten för historia, Linköping, 2000

Dalgren, Lars Ejnar, *Västerviks historia 1719-1932. [Illustr.]*, Västervik, 1933

Dalin, Stefan, *Mellan massan och Marx: en studie av den politiska kampen inom fackföreningsrörelsen i Hofors 1917-1946*, Institutionen för historiska studier, Umeå universitet, Diss. Umeå : Umeå universitet, 2007, Umeå, 2007

Ett sekel av syndikalism: Sveriges arbetares centralorganisation 1910-2010, Federativ, Stockholm, 2012

Gärdvall, Lennart, 'Facklig opposition: om arbetarrörelsens fackliga och politiska splittring 1917-1929', *Med eller mot strömmen? : en antologi om svenska folkrörelser.*, S. 21-47, 1980

Hadenius, Axel, *Facklig organisationsutveckling: en studie av Landsorganisationen i Sverige*, [Ny, korr. uppl.], Rabén & Sjögren (distr.), Stockholm, 1976

Hjertqvist, Hans., *Västervik i mitt hjerta*, Regionbibliotek Kalmar, Kalmar, 2010

Horgby, Björn, *Kampen om facket: den socialdemokratiska hegemonins förändringar*, 1. uppl., Boréa, Umeå, 2012

Karlsson, Maria, *Västervik - syndikaliststaden: en explorativ studie av syndikalismen i Västervik 1926-1929*, Linköpings universitet, Enheten för historia, Linköping, 2006

Kjellgren, Sven, *Västervik 1900 till 1930: en berättelse i ord och bild*, Impactum, Stockholm, 1988

Korpi, Walter, *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen: arbete, fackförening och politik i Sverige*, Prisma i samarbete med Inst. för social forskning, Stockholm, 1978

Korpi, Walter, *Handling, resurser och makt: om kausala och finala förklaringsmodeller i maktanalys*, Inst. för social forskning, Stockholm, 1985

Landsorganisationen i Sverige (Västervik), *Jubileumsskrift 1932-1982*, Sektionen, Västervik, 1982 (Tommy Wennberg och Eila Kärki)

Larsson, Karl Erik, *Några minnen och hågkomster från stora tändsticksfabriken i Västervik och om människor som där hade sin gärning och utkomst.*, Västerviks stadsbibliotek, Västervik, 1994

Lodenius, Anna-Lena, *Tvåfrontsrig: hur facket agerade mot nazism och kommunism före 1960*, 1. uppl., Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2002

Olsson, Tom, *Pappersmassestrejken 1932: en studie av facklig ledning och opposition*, [Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia], Diss. Stockholm : Univ.,[Lund], 1980

Schüllerqvist, Bengt, *Från kosackval till kohandel: SAP:s väg till makten (1928-33) = [The rise to power of the Swedish Social Democrats] : [organizational changes in the Swedish labor movement 1928-33]*, Tiden, Diss. Uppsala : Univ.,Stockholm, 1992

Sjöo, Ingemar, *Fackliga fribrytare: episoder från hundra år av svensk syndikalism : 1903-2003*, Syndikalistiskt forum i Göteborg, Göteborg, 2004

Sunesson, Sune, 'Onsdagsklubben och klasskampen: från tjugotalets arbetarrörelse i Sandviken', *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia.*, 1977 (Nr 11/12), s. 40-58, 1977

Åmark, Klas, *Facklig politik och facklig makt 1910-1960: ett forskningsprogram*, Historiska inst., Stockholms univ., Stockholm, 1983

Åmark, Klas, *Facklig makt och fackligt medlemskap: de svenska fackförbundens medlemsutveckling 1890-1940*, Arkiv, Lund, 1986

Åmark, Klas, *Vem styr marknaden?: facket, makten och marknaden 1850-1990 = [Who rules the market?] : [trade unions, power and markets 1850-1990]*, Tiden, Stockholm, 1994

Internet

<http://www.vastervik.com/sv/artikel/om-vastervik> (2014-11-04)

<https://www.sac.se/content/download/30968/232323/file/Sacco%201927.pdf> (2014-11-19)